Zhodnocení Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 22.02.1967, sp. zn. Pls 3/6

Číslo: III/1967

Právní věta: Zhodnocení praxe soudů při uplatňování ustanovení trestního řádu o právech a postavení poškozeného v trestním řízení a o náhradě škody způsobené trestným činem (adhezní řízení).

Soud: Nejvyšší soud ČSSR

Datum rozhodnutí: 22.02.1967

Spisová značka: Pls 3/6

Číslo rozhodnutí: III

Číslo sešitu: 4

Typ rozhodnutí: Zhodnocení

Hesla: Adhezní řízení, Směrnice pléna Nejvyššího soudu

Předpisy: 141/1961 Sb. § 228

Druh:

Sbírkový text rozhodnutí:

Č. III/1967 sb. rozh.

Zhodnocení praxe soudů při uplatňování ustanovení trestního řádu o právech a postavení poškozeného v trestním řízení a o náhradě škody způsobené trestným činem (adhezní řízení).

(Projednáno v plénu Nejvyššího soudu dne 22. 2. 1967 – Pls 3/6.)

Směrnice pléna Nejvyššího soudu č. Pls 1/1962 se již ve svém úvodu zabývá vysvětlením pojmu „poškozený“. Tento pojem byl podrobně vyložen a jeho výklad nevyžaduje změny. Vzhledem ke zjištěným nedostatkům v praxi soudů je však třeba v této souvislosti znovu zdůraznit, že „škodou“ ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 tr. ř. se nerozumí jen škoda majetková nebo na zdraví, nýbrž i morální nebo jiná, tedy škoda v širším smyslu, tj. škodlivý zásah do práv a zájmů dotyčného subjektu, které jsou chráněny zákonem, i když takový škodlivý zásah nemá za následek vznik nároku na náhradu škody. Morální škoda bude způsobena např. trestnými činy proti lidské důstojnosti, trestnými činy proti pořádku ve věcech veřejných, trestnými činy hrubě narušujícími občanské soužití. Jinou škodou je třeba rozumět zejména škodu způsobenou na právech, např. trestným činem poškození cizích práv podle § 209 tr. zák., nebo omezení osobní svobody podle § 231 tr. zák., nebo škodu na dobrém jménu a pověsti, např. trestným činem poškození spotřebitele podle § 121 tr. zák. obvykle bývá poškozeno dobré jméno socialistické organizace. Z hledisek ustanovení § 43 odst. 1 tr. ř. nutno proto považovat za poškozeného např. osobu pohlavně zneužitou, znásilněnou ženu, osobu křivě obviněnou nebo pomluvenou apod. Za poškozeného ve smyslu citovaného ustanovení je třeba považovat fyzickou nebo právnickou osobu i tenkrát, jestliže jí pachatel škodu způsobenou trestným činem ještě před

zahájením trestního řízení případně v jeho průběhu celou nahradil.

Nelze vyloučit, že poškozený, jemuž vznikla v důsledku trestného činu morální či jiná škoda, uplatní v adhezním řízení nárok na zadostiučinění ve smyslu ustanovení § 13 věta druhá obč. zák. o ochraně osobnosti. Tomuto poškozenému sice přísluší práva podle § 43 odst. 1 tr. ř., bude ho však třeba poučit, že podle § 228 odst. 1 tr. ř. lze v adhezním řízení rozhodnout pouze o nároku na náhradu majetkové škody. Setrvá-li poškozený přesto na svém návrhu, vysloví soud podle analogie § 44 odst. 3, § 206 odst. 4 tr. ř. usnesením, že poškozený v trestním řízení nemůže uplatnit nárok na náhradu morální škody. Proti tomuto usnesení není stížnost přípustná (§ 141 odst. 2 tr. ř.).

Základním předpokladem toho, aby všem poškozeným bylo uplatnění jejich procesních práv, umožněno je jejich řádné poučení. Podle § 46 tr. ř. orgány činné v trestním řízení jsou povinny každého poškozeného o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění.

V přípravném řízení bývá poškozený vyslechnut zpravidla jen při příležitosti své svědecké výpovědi. Jeho svědecká výpověď je pak usměrněna k tomu, aby objasnila okolnosti významné pro zjištění, zda byl spáchán skutek, v němž je spatřován trestný čin a zda tento skutek spáchal obviněný, méně se však již dotýká objasňování okolností umožňujících zjištění povahy a výše škody způsobené trestným činem. Podle prověřovaných věcí je poškozený poučován o svých procesních právech jen při příležitosti svědeckého výslechu, přičemž toto poučení je neúplné, mnohdy nesprávné a někdy není vyslýchaná osoba poučena jako poškozený vůbec.

Podle § 206 odst. 2 tr. ř. se předseda senátu po přednesení obžaloby, avšak před zahájením dokazování, dotáže přítomného poškozeného, zda navrhuje, aby obžalovanému byla uložena povinnost nahradit škodu způsobenou trestným činem a v jakém rozsahu, případně při návrhu prokurátora vyzve poškozeného, aby se k tomuto návrhu vyjádřil. Nedostaví-li se poškozený k hlavnímu líčení a je-li jeho návrh obsažen ve spise, předseda senátu přečte tento návrh ze spisu.

Tento zákonný postup není dodržován, ačkoliv na některých formulářích protokolu o hlavním líčení je dokonce předtištěn. Poškozený je velmi často dotazován, zda uplatňuje nárok na náhradu majetkové škody, až po zahájení dokazování při příležitosti svého svědeckého výslechu.

Tyto nedostatky se vyskytují i v případech, kdy poškozený se v přípravném řízení nepřipojil s nárokem na náhradu škody k trestnímu řízení a kdy nesprávný postup předsedy senátu vede k tomu, že návrh na náhradu škody není učiněn včas, tj. nejpozději před zahájením dokazováni (§ 43 odst. 3 tr. ř.). Soud často o tomto, z viny předsedy senátu opožděně uplatněném nároku rozhodne, ač již směrnice pléna Nejvyššího soudu č. Pls 1/62 o adhezním řízení usměrňuje soudy, aby v takových případech vyslovily usnesením podle analogie § 43 odst. 2, § 44 odst. 3 a § 206 odst. 4 tr. ř., že poškozený nárok na náhradu škody v trestním řízení již uplatňovat nemůže.

Je proto třeba připomenout, že součástí poučení poškozeného už v přípravném řízení má být upozornění, že poškozený má včas předložit doklady, z nichž je patrna výše jeho nároku na náhradu škody. Např. při ublížení na zdraví lékařské ohodnocení bolestného, potvrzení o výši rozdílu mezi nemocenský a průměrným měsíčním výdělkem poškozeného v případě pracovní neschopnosti, při škodě na věci fakturu o vyúčtování opravy vyvolané poškozením věci (např. motorového vozidla).

Podle obsahu spisu bývá poškozený zpravidla teprve při vyrozumění o hlavním líčení předsedou senátu vyzván, aby přinesl doklady prokazující výši jeho nároku na náhradu škody.

Nedostatek poučení v tomto směru v přípravném řízení má za následek, že poškozený bývá odkazován s nárokem na náhradu škody na řízení ve věcech občanskoprávních, event. před jiným příslušným orgánem jen proto, že neměl v důsledku opožděného poučení možnost včas obstarat

doklady prokazující výši jeho nároku na náhradu škody.

Tento nedostatek se vyskytuje i v případech, kdy poškozeným je socialistická organizace. Nejsou výjimkou případy, kdy socialistická organizace uplatní v písemném podání nárok na náhradu majetkové škody ve výši „jak bude zjištěna soudem při dokazování“, ač podkladem pro zahájení trestního stíhání jsou revizní zprávy poškozené socialistické organizace, v nichž by měla být výše škody zdokumentována.

Aby poškozený mohl plně využít svého postavení a svých zákonných práv v trestním řízení, musí být – jak je to přikázáno přímo v ustanovení § 198 odst. 2 tr. ř. a jak vyplývá z ustanovení § 233 odst. 2 tr. ř. – řádně a včas vyrozuměn o termínu hlavního líčení případně odvolacího veřejného zasedání. Byla-li trestným činem poškozena socialistická organizace, je soud povinen podle ustanovení § 196 odst. 1 tr. ř. doručit i opis obžaloby, Tím má být socialistické organizaci umožněno opatřit si případné potřebné informace sloužící ke zjištění rozsahu škody, projednat věc v rámci organizace a tak návrh na náhradu škody řádně uplatnit. Stanovením povinnosti doručovat obžalobu poškozené socialistické organizaci je také zdůrazněna ochrana společenských zájmů, zejména ochrana majetku v socialistickém vlastnictví.

Soudy se uvedenými ustanoveními trestního řádu důsledně neřídí. Poškození nebývají vždy vyrozumíváni o hlavním líčení. Pokud pak vystupují v trestním řízení i jako svědci, jsou k hlavnímu líčení předvoláváni pouze jako takoví. I tento postup je vzhledem k odlišnosti postavení práv a povinností svědka a poškozeného nesprávný a v některých případech může ve svých důsledcích vést i k znemožnění uplatnit zákonná práva poškozeného v trestním řízení.

Některé soudy, i když vyrozumí poškozenou socialistickou organizaci včas o hlavním líčení, nedoručují těmto poškozeným opis obžaloby.

Typickým nedostatkem, zjištěným u všech prověřovaných soudů, však je, že o hlavním líčení nejsou vyrozumívány orgány, které podle zák. č. 33/1965 Sb. mohou uplatnit regresní náhradu, tj. nároky na úhradu nákladů vznikajících státu z úrazů, nemocí z povolání a jiných poškození na zdraví. V praxi jde nejčastěji o okresní ústavy národního zdraví, které uplatňují regresní náhradu proti obviněným, kteří zavinili ublížení na zdraví nebo smrt. S tím pak souvisí další nedostatek, spočívající v tom, že soudy rozhodují o uplatněných regresních náhradách, které nejsou blíže specifikovány a jsou často nepřezkoumatelné.

Stejně tak nejsou vyrozumívány ani další socialistické organizace, u nichž by přicházelo v úvahu uplatňování regresního nároku na náhradu škody, např. Státní pojišťovna v případech, kdy tato organizace přímému poškozenému škodu způsobenou trestným činem před odsouzením obviněného uhradila a nárok na náhradu škody na ni přešel podle § 368 a § 382 obč. zák.

V zájmu zajištění těchto práv bude však třeba, aby orgány činné v trestním řízení vždy zjišťovaly vedle jiného též i vztah poškozeného k organizaci, která by mohla uplatnit nárok na regresní náhradu.

Podle § 215 odst. 1 tr. ř. i poškozený a jeho zmocněnec, jako jedna ze stran zúčastněných na trestním řízení, může se souhlasem předsedy senátu klást vyslýchaným osobám otázky, je mu tedy zajištěno právo na součinnost při dokazování.

Podle § 216 odst. 2 tr. ř. při závěru hlavního líčení má pak právo na závěrečné slovo.

Ve většině případů soudy ani tato procesní ustanovení, zajišťující práva poškozených během hlavního líčení, důsledně nedodržují.

V souvislosti s otázkami souvisícími se zajišťováním procesních práv poškozených se vyskytly u soudů pochybnosti, zda a do jaké míry je možno omezit práva poškozených tam, kde je třeba je současně vyslechnout jako svědky k věci samé. Zejména jde o otázku, zda v takových případech je možno poškozenému odejmout jeho právo nahlížet do spisů, které jinak má zajištěno podle § 43 odst. 1 tr. ř. a § 65 odst. 1 tr. ř.

Z ustanovení § 65 odst. 2 tr. ř. vyplývá, že i poškozenému v přípravném řízení může prokurátor nebo vyhledávací orgán nahlédnutí do spisu ze závažných důvodů odepřít. Za závažný důvod tu bude možno považovat nepochybně za dalších podmínek i okolnost, že v konkrétní věci bude třeba poškozeného vyslechnout jako svědka a že by nahlédnutím do spisů mohla být snížena hodnota tohoto důkazu, který má v konkrétním případě přispět k řádnému objasnění věci. Na konkrétním případě bude pak záviset, do jaké míry bude nutné poškozenému uvedené právo nahlížet do spisu odepřít.

Z ustanovení § 65 odst. 2 tr. ř. plyne, že práva poškozeného mohou být v rozsahu naznačeném v tomto ustanovení omezena jen v přípravném řízení.

Bude proto vhodné, aby v hlavním líčení byl poškozený, který je současně svědkem, vyslechnut přednostně, tj. ihned po výslechu obžalovaného, aby jeho výpověď nebyla ovlivňována znalostmi získanými přítomností při výslechu dalších svědků, event. při provádění dalších jiných důkazů. Při hodnocení jeho výpovědi přihlédne soud též k tomu, zda jeho výpověď nebyla ovlivněna znalostmi získanými při výkonu práv poškozeného, zejména nahlížením do spisu a přítomností při výslechu obžalovaného v hlavním líčení.

Bylo zjištěno, že soudy se při stanovení povahy a výše škody způsobené trestným činem opírají zpravidla jen o vyjádření poškozeného, ačkoliv tato vyjádření nejsou podložena potřebnými doklady anebo v mnoha případech jde dokonce o ničím nepodložené odhady zpravidla podle vlastních subjektivních představ poškozeného o výši škody.

Při stanovení výše majetkové škody soudy vycházejí z maloobchodních cen v souladu s ustálenou judikaturou. Chybují však, že nezjišťují okolnosti další, které mají vliv na výši škody, zejména rozsah opotřebení věci.

Orgány činné v trestním řízení neprovádějí důkazy o tom, v jakém rozsahu motorové vozidlo bylo poškozeno trestným činem. Pravidlem by mělo být, aby rozsah škody na motorovém vozidle byl zjištěn ohledáním podle § 113 tr. ř. za přizvání odborníka a pokud bylo vozidlo pojištěno proti škodě i za přizvání zástupce inspektorátu státní pojišťovny. V protokole o ohledání by měly být popsány součásti vozidla poškozené v důsledku trestného činu a rozsah škody tak, aby soud měl možnost v adhezním řízení přezkoumat správnost vyúčtování opravy motorového vozidla, zejména v tom směru, zda způsobení škody nebylo využito k opravě motorového vozidla nad rámec jeho poškození trestným činem, tj. k opravě, resp. k výměně i součástek opotřebených jeho běžným používáním.

V případech tzv. mank soudy, a před nimi i ostatní orgány činné v trestním řízení, nevyužívají všech možností k objasnění výše a způsobu vzniku manka.

V této souvislosti je třeba znovu zdůraznit, že u schodků vznik škody, způsobený úbytkem na zásobách zboží nebo penězích, je nutno zjišťovat pokud možno z originálů účetních a inventurních dokladů, ve složitějších případech pak pomocí znalecké expertizy. Zejména je třeba také vždy pečlivě zjistit, zda byla v konkrétním případě uzavřena dohoda o hmotné odpovědnosti a zda tato dohoda měla náležitosti požadované zákonem (§ 176 odst. 1, 2 zák. práce). Vzhledem k tomu, že předpokladem platnosti této dohody je její písemná forma, bude třeba, aby orgány činné v trestním řízení od poškozené socialistické organizace vyžadovaly předložení dokladu o uzavření takové

dohody v originále, případně v ověřeném opise.

V případech, v nichž došlo ke vzniku škody odcizením, poškozením, zničením apod. věcí starších a opotřebovaných, je třeba vždy přihlížet ke stáří, opotřebení, používání věci apod. Vyplývá to z ustanovení § 443 obč. zák. a § 189 odst. 2 zákoníku práce, podle nichž se při určení výše škody na věci vychází z ceny v době poškození.

Škodu způsobenou trestným činem ublížení na zdraví zjišťují soudy – pokud tak vůbec činí – z lékařských potvrzení o délce pracovní neschopnosti, v nichž je současně uvedeno bodové ohodnocení bolestného, z potvrzení organizace, v níž je poškozený zaměstnán, o délce pracovní neschopnosti a rozdílu mezi pobíraným nemocenským a průměrným výdělkem, a pokud je uplatňován nárok na regresní náhradu okresním ústavem národního zdraví, z vyčíslení nákladů léčebné péče. Soudy však chybují přitom zejména tím, že se spokojují s takovými potvrzeními bez podrobnější specifikace a podkladů, z nichž by bylo zřejmé, že údaje v potvrzeních uvedené odpovídají skutečnosti. Bez povšimnutí zůstává i to, že nejsou blíže specifikovány ani návrhy OÚNZ, nejsou v nich rozepisovány jednotlivé léčebné úkony, ani uvedeny jejich sazby s odkazem na položky příslušného sazebníku. Soudy tak nemají možnost výši nároku na regresní náhradu přezkoumat. Přesto se nesnaží tyto nedostatky odstranit.

Při zjišťování povahy a zejména výše škody se soudy neřídí důsledně, a mnohdy vůbec. základními zásadami trestního řízení uvedenými v ustanovení § 2 odst. 5 tr. ř., ačkoliv – jak již bylo vpředu uvedeno – platí tyto zásady i pro případ zjištění skutečné výše škody způsobené trestným činem, neboť i to souvisí s otázkou zjišťování skutečného stavu věci. Nutnost postupu v tomto směru je také zdůrazněna ustanovením § 89 odst. 1 písm. e) tr. ř.

K tomu nutno ještě dodat, že u majetkových trestných činů je v každém případě důležité, aby byla bezpečně zjištěna výše škody způsobené trestným činem. Je toho třeba nejen pro správné rozhodnutí o nároku poškozeného na náhradu škody, ale především pro správné rozhodnutí o vině, protože právě podle výše škody lze posoudit, zda jde o trestný čin nebo o provinění či přestupek. I v případě, že podle výše škody jsou dány předpoklady pro závěr, že jde o trestný čin, je rozsah škody jako účinek trestného činu důležitým spoluurčujícím hlediskem pro posouzení stupně nebezpečnosti činu pro společnost (§ 3 odst. 4 tr. zák.).

Skutečnost, že soudy ve výroku o vině uvádějí konkrétně výši škody jako účinek trestného činu, avšak nedostatečně nebo vůbec neodůvodňují, na základě čeho je tato konkretizace opodstatněna a současně odkazují poškozené s jejich nároky na náhradu škody na řízení ve věcech občanskoprávních s odůvodněním, že „výši škody nelze bez průtahů přesně zjistit“ apod., svědčí nejlépe o tom, že mají pochybnosti o správnosti svých zjištění a že otázkám zjišťování skutečné výše škody nevěnují patřičnou pozornost.

Nedoceňování významu zjišťování povahy a výše škody způsobené trestným činem již v trestním řízení ve směrech vpředu naznačených vede pak v praxi soudů k tomu, že není ani dostatečně využívána instituce předběžného projednání obžaloby k odstranění těchto vad přípravného řízení (§ 186 odst. 1 písm. f) tr. ř.). Neděje se tak ani v případech, kdy dodatečné objasnění okolností, důležitých pro rozhodnutí o náhradě škody způsobené trestným činem, by nevedlo k přiměřeným průtahům trestního stíhání (§ 188 odst. 1 písm. f) tr. ř.).

Podle § 186 odst. 1 písm. f) tr. ř. předseda senátu nařídí předběžné projednání obžaloby též tehdy, má-li za to, že věc není dostatečně objasněna ze všech hledisek, která soud potřebuje pro svoje rozhodnutí, zahrnujíc v to i rozhodnutí o uplatněném nároku na náhradu škody.

Nebyly-li objasněny okolnosti týkající se výše škody způsobené trestným činem, jde o okolnosti, které

mají zpravidla význam též pro rozhodnutí o vině nebo trestu a proto v těchto případech lze vrátit věc prokurátoru k došetření bez omezení uvedeného v § 188 odst. 1 písm. f) tr. ř., ovšem při šetření zásady rychlosti řízení vyjádřené v § 2 odst. 4 tr. ř. Vrátí-li soud věc prokurátoru k došetření z jiného důvodu, např. proto, že nebyly objasněny okolnosti, které mají význam pro rozhodnutí o vině nebo trestu, vytkne vždy též i nedostatky týkající se zajišťování práv poškozených, např. nedostatek řádného poučení poškozeného apod. Zvláště pečlivě je třeba postupovat v případech, kdy trestným činem byla poškozena socialistická organizace, poněvadž teprve po dodržení všech předpisů trestního řádu týkajících se zajišťování práv poškozených lze plnit též signalizační povinnost, uvedenou v § 184 odst. 2 tr. ř.

Předpokladem pro vrácení věci prokurátoru k došetření jen pro okolnosti mající význam pro rozhodnutí o náhradě škody je, že poškozený nárok na náhradu škody uplatnil již v přípravném řízení (arg. slova „o uplatněném nároku na náhradu škody“ v § 186 odst. 1 písm. f), § 188 odst. 1 písm. f) tr. ř.).

Nedostatkem odůvodňujícím vrácení věci prokurátoru k došetření může být např. okolnost, že poškozený nebyl řádně poučen o právech poškozeného a neuvedl proto důvod a výši svého nároku na náhradu škody.

Pochybení související s nedůsledným předběžným projednáním obžaloby ve výše uvedených směrech vede zpravidla k dalším pochybením při rozhodování o nároku poškozeného na náhradu majetkové škody způsobené trestným činem, a to zejména v těchto směrech:

a/ Soud neodstraní nedostatky při zjišťování okolností významných pro rozhodnutí o uplatněném nároku na náhradu škody ani v hlavním líčení a odkáže poškozeného s nárokem na náhradu škody na řízení ve věcech občanskoprávních, popř. na řízení před jiným příslušným orgánem i v těch případech, kdy zjišťováním okolností majících význam pro rozhodnutí o uplatněném, nároku na náhradu škody by se trestní stíhání nepřiměřeně neprotáhlo;

b/ nebo naopak rozhodne o uplatněném nároku na náhradu škody v odsuzujícím rozsudku tak, že obviněnému uloží, aby poškozenému škodu nahradil přesto, že v důsledku shora uvedených nedostatků, k jejichž odstranění nedošlo ani v hlavním líčení, nebyla zjištěna přesná výše škody způsobené trestným činem, popř. nebylo zjištěno, zda a do jaké míry došlo již k úhradě této škody.

V obou případech vede takový postup k podávání odvolání obviněnými i poškozenými a pokud se rozsudek stal pravomocným, k podávání podnětů k podání stížnosti pro porušení zákona.

Uplatňuje-li poškozený nárok na náhradu škody v řízení ve věcech občanskoprávních, popř. v řízení před jiným příslušným orgánem, vede dodatečné zjišťování okolností majících význam pro rozhodnutí o uplatňovaném nároku na náhradu škody k odhalování nedostatků ve skutkových zjištěních trestního rozsudku i pokud jde o výrok o vině, čímž se značně snižuje přesvědčivost a výchovná funkce rozsudku.

V části V. směrnice pléna Nejvyššího soudu Pls 1/1962 Sb. pojednávající o povinnosti orgánů činných v trestním řízení vůči poškozenému je vedle jiného zdůrazněno, že s poučením poškozeného o jeho právech souvisí i další povinnosti soudu v trestním řízení výslovně uložená zákonem, a to povinnost signalizace podle § 184 odst. 2 tr. ř. Soud je povinen podle tohoto ustanovení učinit upozornění uvedené v § 184 odst. 1 tr. ř. i tam, kde socialistická organizace poškozená trestným činem nevyužije v náležitém rozsahu svých práv, která jí zákon poskytuje.

Aktivita soudů ve směru umožnit a přispět k tomu, aby nárok na náhradu škody byl uplatněn řádně a včas, je minimální. Výjimečně soudy upozornily poškozeného, aby uplatnil nárok na náhradu škody.

Byly však zjištěny případy, v nichž poškozený sice uplatnil nárok na náhradu škody, avšak nedostatečně, ale poškozený nebyl soudem na to upozorněn ani nebyl poučen, v jakých směrech jej má uplatnit, aby bylo možno o něm v trestním řízení rozhodnout.

K odkazování poškozených socialistických organizací na řízení ve věcech občanskoprávních docházelo často právě proto, že socialistická organizace nespolupůsobila při zjišťování a vyčíslení škody způsobené trestným činem, nepředkládala doklady o výši škody a spokojila se často jen písemným podáním s návrhem na náhradu škody ve výši, jak bude zjištěna soudem. Přitom ve většině těchto případů jde o věci týkající se rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, kde trestní stíhání bylo zahájeno z podnětu poškozené socialistické organizace na základě výsledků provedené revize.

O lhostejném poměru socialistických organizací k vymáhání náhrady škody způsobené trestným činem svědčí též skutečnost, že v řízení před soudem často vystupují nedostatečně informovaní zástupci poškozené organizace.

Poškozené socialistické organizace nevyužívají ani právo podat odvolání pro nesprávnost výroku o náhradě škody. Podle výsledků prověrky je též odvolání prokurátora pro nesprávnost výroku o náhradě škody výjimečným případem.

Tyto skutečnosti svědčí o tom, že poškozené socialistické organizace nevyužívají v náležitém rozsahu práv poškozených, ač tato povinnost je jim výslovně uložena vyhláškou ministerstva financí ze dne 4. září 1965 č. 94/1965 Sb. o správě národního majetku. Podle § 2 cit. vyhlášky organizace jsou povinny použít k ochraně národního majetku všech právních prostředků, zejména též uplatňovat právo na náhradu schodků, ztrát a škod proti těm, kteří za ně zodpovídají.

Ve směrnici pléna i Nejvyššího soudu Pls 1/1962 je také zdůrazněno a rozvedeno, jak důležitým opatřením k zajištění práv poškozeného, který může v trestním řízení uplatňovat nárok na náhradu škody způsobené trestným činem, je zajištění nároku poškozeného (§ 47 tr. ř.).

Přes zdůraznění, že zajištění nároku poškozeného je mimořádným prostředkem, jehož použití přichází v úvahu jen tehdy, je-li důvodná obava, že uspokojení nároku poškozeného na náhradu škody způsobené trestným činem bude mařeno nebo ztěžováno, není příznivým jevem, že iniciativa poškozených, popřípadě též prokurátora, je při vznášení návrhů na zajištění nároku poškozeného velmi malá, což souvisí patrně též s nedostatky orgánů činných v trestním řízení při poučování poškozených o jejich právech.

V praxi je zajišťování nároku poškozeného prováděno jen výjimečně, a to zpravidla v případech, kde došlo ke zvláště rozsáhlému rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví.

V praxi se vyskytují případy, kdy obviněný po svém výslechu odevzdá vyšetřovateli peněžitou částku ve výši způsobené nebo předpokládané škody na úhradu nároku poškozeného na náhradu škody. Vznikají tak pochybnosti, jak s takovými dobrovolně vydanými peněžními částkami naložit.

Zajištění takto odevzdané peněžité částky podle § 47 tr. ř. nepřichází v úvahu, poněvadž není důvodná obava, že uspokojení nároku poškozeného na náhradu škody způsobené trestným činem bude mařeno nebo ztěžováno. Naopak obviněný svým postojem prokázal účinnou snahu nahradit škodu.

Doporučuje se, aby v těchto případech byly peníze složeny do notářské úschovy podle § 69 not. ř., pokud nebudou se souhlasem obviněného vydány poškozenému na úhradu jeho nároku na náhradu škody.

Podle § 121 písm. a) tr. ř. do rozsudku, jímž se rozhoduje otázka viny, pojme soud také výrok o náhradě škody, jestliže byl nárok na její náhradu včas uplatněn (§ 43 odst. 2 tr. ř.). Z ustanovení § 228 odst. 1 tr. ř. plyne, že soud rozhoduje jen o nároku na náhradu majetkové škody. Pojem majetkové škody je blíže rozveden ve směrnici pléna Nejvyššího soudu č. Pls 1/1962 o adhezním řízení.

V této směrnici je také podrobně rozvedeno, za jakých podmínek lze uplatnění nároku na náhradu škody způsobené trestným činem považovat za správné a jaké náležitosti musí takový návrh obsahovat.

V uvedené směrnici se zdůrazňuje, že oprávnění dožadovat se toho, aby soud v trestním řízení zároveň rozhodl i o nároku na náhradu škody a uložil obviněnému povinnost k této náhradě, nepřísluší každému z poškozených, nýbrž jen poškozeným s majetkoprávními nároky (§ 43 odst. 2, § 228 odst. 1 tr. ř.). V souvislosti s tím se ve směrnici zdůrazňuje, že musí jít o škodu způsobenou trestným činem, jejíž vznik je v příčinné souvislosti se skutkem, pro který je pachatel stíhán, přičemž je rozhodný skutek uvedený v žalobním návrhu; poškozený musí v každém případě nárok uplatnit, protože soud nikdy nerozhoduje o náhradě škody z moci úřední; oprávněným uplatnit nárok na náhradu škody způsobené trestným činem je především poškozený, může to však učinit i prokurátor, a to i bez poškozeného nebo spolu s ním; jestliže již bylo o nároku na náhradu škody rozhodnuto v občanskoprávním nebo jiném příslušném řízení, nelze jej uplatnit v trestním řízení; návrh na náhradu

škody musí být jak poškozeným, tak i prokurátorem uplatněn včas, tj. nejpozději při hlavním líčení před zahájením dokazování, přičemž z tohoto návrhu musí být patrný důvod a výše uplatňovaného nároku, která musí být uvedena alespoň minimální částkou.

Závěry v tomto směru ve směrnici pléna Nejvyššího soudu uvedené mají i nadále svoji platnost a odůvodněnost a není třeba je měnit. Lze je jen vzhledem k poznatkům vyplynuvším z prověrky v některých směrech doplnit.

K požadavku vymezení výše škody v rámci nároku na její náhradu alespoň minimální částkou, kterou může poškozený později zpřesnit, je třeba dodat, že postačí, uvede-li takové údaje, z nichž je výše nároku na náhradu škody, zřejmá i bez bližšího vyčíslení škody. Např. podle poznatků z prověrky poškození často uplatňují nárok na odškodnění za bolestné, přičemž udávají jen bodové ohodnocení bolestného, o čemž předkládají příslušný doklad. Vzhledem k tomu, že výše náhrady bolestného je určena právním předpisenn (vyhl. č. 32/1965 Sb. ministerstev zdravotnictví a spravedlnosti, Státního úřadu sociálního zabezpečení a ÚRO), splňuje i takové vyjádření poškozeného podmínku uvedenou v § 43 odst. 2 tr. ř.

Lékařský posudek v tomto směru však musí obsahovat patřičné náležitosti předepsané ustanovením § 11 odst. 2 cit. vyhlášky, tj. musí z něho být mimo jiné též patrno, jak lékař dospěl k závěru svého hodnocení. Posudek musí proto obsahovat alespoň přesný popis zranění spolu s odkazem na odpovídající ustanovení sazebníku pro zhodnocení bolestného, příp. zdůvodnění, proč se lékař od položek uvedených v sazebníku odchýlil.

Pro praxi soudní je však neméně důležité (např. z hlediska posouzení otázky prekluse nebo promlčení uplatněných nároků) i určení doby, kdy nejdříve může poškozený řádně uplatnit svůj nárok na náhradu škody, aby mohl být podkladem pro rozhodnutí soudu. K zahájení trestního řízení často dochází z podnětu poškozeného, který ať již v písemném podání nebo ústně do protokolu učinil trestní oznámení orgánům činným v přípravném řízení, v němž kromě jiných údajů o činu, jímž byl poškozen, požádá, aby soud rozhodl v trestním řízení o jeho nároku na náhradu škody.

Jde o posouzení otázky, zda nároky poškozeného, uplatněné již v tomto stadiu řízení, je možno

pokládat za nároky řádně uplatněné, které mohou být podkladem pro rozhodnutí soudu o náhradě škody. Při řešení této otázky je třeba především přihlédnout k tomu, že zákon v žádném z ustanovení, upravujících postavení a práva poškozených v trestním řízení, neomezuje možnost řádného uplatnění nároku poškozeným teprve na řízení před soudem ani na řízení po zahájení trestního stíhání.

Naopak z těchto ustanovení, zejména z ustanovení § 59 odst. 2 tř. ř. vyplývá, že nárok na náhradu škody může poškozený řádně uplatnit již od samého počátku trestního řízení, tedy případně ještě dříve, než bylo zahájeno trestní stíhání.

Podle § 59 odst. 2 tr. ř. musí být totiž poškozený, který činí trestní oznámení ústně do protokolu, vyslechnut též o tom, zda žádá, aby soud rozhodl o jeho nárocích na náhradu škody. Toto ustanovení by nemělo smyslu, kdyby takto uplatněný nárok neměl mít právní účinky, které zákon s řádným uplatněním nároku spojuje. Rovněž z dalších ustanovení, a to zejména z § 46, § 47 odst. 4, § 186 odst. 1 písm. f) a § 206 odst. 2 tr. ř. lze spolehlivě dovodit stejný závěr. Uvedené trestní oznámení učiněné poškozeným je třeba považovat, vzhledem k ustanovením § 12 odst. 9 a § 158 odst. 1 tr. ř., za součást trestního řízení, a to za jeho první procesní úkon.

Z toho vyplývá závěr, že za řádné uplatnění nároku poškozeného, které může být podkladem pro rozhodnutí soudu, je třeba považovat po splnění dalších základních podmínek uvedených v § 43 odst. 2 tr. ř. i takové, které učiní poškozený v trestním oznámení podle § 59 tr. ř., tj. již v prvním procesním úkonu, který tvoří součást trestního řízení.

K včasnosti podání návrhu na náhradu škody nutno poznamenat, že omezení možnosti podat takový návrh nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování (§ 206 odst. 2 tr. ř., § 43 odst. 2 tr. ř.) platí i pro prokurátora (arg. znění § 43 odst. 3 tr. ř. „… návrh podle odst. 2 může učinit i prokurátor“). Nestačí proto, jestliže prokurátor učiní takový návrh až v závěrečné řeči. V takovém případě soud o nároku na náhradu škody v rozsudku nerozhoduje, nýbrž vysloví usnesením, že prokurátor nárok na náhradu majetkové škody již uplatnit nemůže (anal. § 206 odst. 3 tr. ř.). Není však správné, jestliže soud tento byť i opožděný návrh na náhradu škody ponechá zcela bez povšimnutí.

V této souvislosti je třeba znovu připomenout, že i prokurátor je povinen uvést důvod o výši nároku na náhradu škody. Podle poznatků z prověrky však prokurátoři ustanovení § 43 odst. 2 tr. ř. nerespektují a pouze navrhují, aby obviněnému byla v odsuzujícím rozsudku uložena povinnost k náhradě škody, aniž by blíže důvod a výši nároku na náhradu škody specifikovali.

Soudy se zpravidla s takovými nedostatečnými návrhy prokurátora spokojují a nezkoumají, zda jsou pro rozhodnuti o náhradě škody splněny podmínky uvedené v § 43 odst. 2 a 3 tr. ř.

V soudní praxi se vyskytují nejasnosti o tom, zda prokurátor může učinit návrh na náhradu škody i proti vůli poškozeného. Je třeba v tomto směru souhlasit se stanoviskem zastávaným v praxi i teorii, že prokurátor tak může učinit i proti vůli poškozeného. Je-li totiž splněna podmínka uvedená v § 43 odst. 3 tr. ř., tj. vyžaduje-li to ochrana zájmů společnosti, socialistické organizace nebo pracujících, zákon nijak prokurátora v tomto směru neomezuje.

V souvislosti s nutností existence základních podmínek pro uplatnění nároku na náhradu škody je třeba ještě zdůraznit, že sama o sobě okolnost, že poškozený nebo zástupce poškozené socialistické organizace ve své výpovědi uvedl, že byla způsobena škoda v té či oné výši, nebo že poškozená socialistická organizace zaslala vyčíslení škody, není ještě uplatněním nároku na její náhradu. Ze znění ustanovení § 43 odst. 2 tr. ř. totiž plyne, že za řádné uplatnění návrhu na náhradu škody je možno považovat jen takové uplatnění nároku, jestliže z obsahu vyjádření poškozeného je patrno, že požaduje, aby soud v trestním řízení o jeho návrhu rozhodl. Povinností orgánů činných v trestním

řízení pak je, aby i z tohoto hlediska poškozené poučovaly.

Současně s tím je třeba upozornit, že podkladem pro rozhodnutí soudu o nároku poškozené socialistické organizace může být jen takový návrh, který je podán osobou oprávněnou podle příslušných předpisů k zastupování takové organizace. Proto je třeba, aby soud vždy zkoumal, zda je splněna i tato další podmínka.

Podle § 22 odst. 1 obč. zák. zástupcem je ten, kdo je oprávněn jednat za jiného jeho jménem. Podle § 23 obč. zák. zastoupení vzniká na základě zákona nebo rozhodnutí státního orgánu (zákonné zastoupení) anebo na základě dohody o plné moci. Zastoupení socialistických organizací, pokud nejde o zastoupení na základě dohody o plné moci, upravuje hospodářský zákoník č. 109/1964 Sb. tak, že statutárním orgánem socialistické organizace je její pracovník nebo člen, který je podle příslušných organizačních předpisů oprávněn jednat jménem organizace. Statutárním orgánem národního podniku je ředitel a v jeho nepřítomnosti náměstek ředitele (§ 44 hosp. zák.). Jménem družstevního podniku jedná jeho vedoucí (§ 84 odst. 2 hosp. zák.). Jednotné zemědělské družstvo zastupuje před úřady a soudy předseda družstva (čl. 30 odst. 2 vyhl. min. zemědělství a lesního hospodářství č. 169/1964 Sb. o vzorových stanovách). V dalším je třeba přihlížet také k Instrukci ministerstva spravedlnosti ze dne 18. září 1964 č. j. 991/64 – L o účasti organizací a státu v soudním řízení a o jejich zastupování (ročník I/1964 částka 10).

Je proto třeba zdůraznit, že soudy při zkoumání podmínek pro rozhodnutí o nároku poškozeného jsou povinny vždy také pečlivě zjistit, zda návrh na náhradu škody podle § 43 odst. 2 tr. ř. je podán osobou, která podle příslušných zákonných předpisů je oprávněna poškozenou socialistickou organizaci zastupovat. Bylo by však právě v takových případech vhodné, aby nedostatek plné moci zástupce poškozené organizace byl nahrazen postupem prokurátora podle ustanovení § 43 odst. 3 tr. ř. Tím by odpadla překážka, která brání soudu rozhodnout o náhradě škody.

Jak již bylo uvedeno, ve směrnici pléna Nejvyššího soudu Pls 1/1962 se rovněž zdůrazňuje, že v každém případě lze v trestním řízení uplatňovat pouze majetkovou škodu způsobenou trestným činem, tj. takovou majetkovou škodu, jejíž vznik je v příčinné souvislosti se skutkem uvedeným v žalobním návrhu, přičemž na právním posouzení tohoto skutku nezáleží. Proto nezáleží ani na tom, zda každá složka skutku, pro který je pachatel stíhán, se projeví v právním posouzení, např. zda pachatel byl uznán vinným všemi sbíhajícími se trestnými činy, jejichž znaky byly skutkem naplněny, anebo zda v právním posouzení bylo vyjádřeno, že méně závažné trestné činy jsou konzumovány nejpřísněji trestným činem uvedeným v právním posouzení. Přesto, že tato teoretická poučka je v uvedené směrnici rozváděna pro větší názornost i na konkrétních případech, bylo průzkumem zjištěno, že soudy vždy tuto zásadu nerespektují a rozhodují i o majetkové škodě, která není v příčinné souvislosti se skutkem uvedeným v odsuzujícím rozsudku.

Za poškozeného nelze považovat ani pracovníka, který poškozené organizaci, u níž je v pracovním poměru, uhradil škodu způsobenou jinou osobou, za kterou podle pracovněprávních předpisů neodpovídá. Dopustí-li se např. obviněný trestného činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. c) tr. zák. tím, že jako host v restauraci si objedná jídlo a pití a potom uteče bez zaplacení útraty, je tím způsobena škoda organizaci. Účtující číšník by za takto vzniklou škodu odpovídal jen podle § 172 zák. práce (dříve § 2 zák. č. 71/1958 Sb.) za předpokladu, že tuto škodu spoluzavinil tím, že např. nezabránil útěku hosta, ačkoliv s ohledem na okolnosti případu tak mohl učinit. Jestliže takto odpovědný číšník škodu podniku nahradil, může se jako poškozený připojit s nárokem na náhradu škody k trestnímu řízení. Nebude-li však zjištěno, že číšník škodu spoluzavinil, pak nemůže být považován za poškozeného, neboť neměl povinnost k její náhradě vůči organizaci (§ 176 odst. 3 zák. práce). Poškozeným v takovém případě je organizace, která se může domáhat náhrady škody na obviněném, přičemž je povinna vrátit číšníkovi neprávem přijatou částku. Jestliže v takovém případě číšník přes poučení dané mu soudem trvá na svém uplatnění

nároku, soud o tomto nároku v rozsudku vůbec nerozhodne, nýbrž usnesením podle § 206 odst. 3 tr. ř. vysloví, že se jako poškozený k trestnímu řízení nepřipouští.

Tím se zpřesňuje směrnice pléna Nejvyššího soudu Pls 1/62, která mimo jiné uváděla možnost, že hmotně odpovědný pracovník odpovídá za škodu způsobenou jinou osobou, přičemž jako příklady uváděla odpovědnost vedoucího prodejny za škodu způsobenou zlodějem, odpovědnost číšníka za škodu způsobenou v restauraci tím, že host nezaplatil útratu apod.

Soudy při postihu pachatele za trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zák. pokládají za majetkovou škodu způsobenou tímto trestným činem dlužné výživné.

S tímto postupem soudů nelze souhlasit. Vykonatelné rozhodnutí soudu v řízení ve věcech občanskoprávních, jímž bylo rozhodnuto o výživném, tvoří titul pro výkon rozhodnutí. Podle § 251 o. s. ř. – neplní-li povinný dobrovolně, co mu ukládá vykonatelné rozhodnutí – může oprávněný podat návrh na soudní výkon rozhodnutí. Návrh na náhradu dlužného výživného nelze proto v trestním řízení učinit již z důvodu uvedeného v § 44 odst. 3 tr. ř., poněvadž jde o nárok, o němž bylo již v řízení ve věcech občanskoprávních rozhodnuto.

I kdyby však občanskoprávní rozhodnutí nepředcházelo, nebyla v uvedených případech splněna podmínka pro rozhodnutí soudu o náhradě škody.

Dlužné výživné není totiž takovou majetkovou škodou, o níž by bylo možno rozhodnout v trestním řízení. Osoba, která za obviněného plnila dobrovolně vyživovací povinnost, je oprávněná požadovat náhradu tohoto plnění nikoliv z titulu náhrady škody, ale podle § 101 zák. č. 94/1963 Sb. o rodině.

Soudy někdy nesprávně posuzují zakrývání mank vedoucími prodejen socialistického obchodu jako dokonaný trestný čin poškozování majetku v socialistickém vlastnictví podle § 136 odst. 1 písm. b) tr. zák. i v těch případech, kdy v důsledku včasného zjištění machinací ještě nedošlo ke zmaření uplatňování, vymáhání nebo uspokojování pohledávky, a kdy tedy jde jen o pokus citovaného trestného činu. V důsledku této nesprávné praxe pokládají soudy za škodu způsobenou trestným činem poškozování majetku v socialistickém vlastnictví podle § 136 odst. 1 písm. b) tr. zák. manko, které pachatel zakrýval a za které odpovídá z titulu své hmotné odpovědnosti. Tyto závěry jsou nesprávné. Škoda způsobená úbytkem zboží nebo peněz, za které pachatel hmotně odpovídá, vznikla ještě dříve, než pachatel začal naplňovat znaky trestného činu poškozování majetku v socialistickém vlastnictví podle § 136 odst. 1 písm. b) tr. zák., event. pokusu tohoto trestného činu. Tato škoda nemůže být proto v příčinné souvislosti se skutkem pachatele, pokud v důsledku zakrývání manka nedošlo ke skutečnému zmaření vymáhání nebo uspokojování pohledávky, např. proto, že došlo k promlčení pohledávky, pro nastalou nemožnost plnění ze strany dlužníka apod.

V praxi soudů se vyskytují často případy postihu neoprávněného užívání věci z majetku v socialistickém vlastnictví podle § 133 tr. zák. a neoprávněného užívání cizí věci podle § 249 tr. zák. spáchaného neoprávněným užíváním motorových vozidel.

K otázce náhrady škody způsobené těmito trestnými činy zaujímá se toto stanovisko:

Znakem těchto trestných činů není způsobení škody. Je proto třeba v každém jednotlivém případě zkoumat, zda tvrzená škoda je v příčinné souvislosti se skutkem uvedeným v odsuzujícím rozsudku. Podle přezkoumávaných spisů jde o škodu způsobenou při havárii neoprávněně užívaných motorových vozidel, která je zpravidla v příčinné souvislosti se skutkem pachatele. O škodu způsobenou neoprávněným užíváním motorového vozidla však nepůjde, došlo-li k havárii např. jen důsledkem technické závady na motorovém vozidle, kterou pachatel nezavinil.

Svěřil-li pachatel uvedených trestných činů vozidlo další osobě, která neopatrnou jízdou způsobila na

vozidle škodu, spoluodpovídá pachatel za tuto škodu jen tehdy, lze-li mu přičítat alespoň zavinění z nedbalosti, např. že vědomě svěřil vozidlo osobě nezpůsobilé, mladistvému, osobě, která nebyla oprávněna řídit motorové vozidlo, osobě opilé apod.

Jestliže poškození motorového vozidle zavinil také pachatel některého z uvedených trestných činů, např. tím, že vědomě svěřil motorové vozidlo, jehož se, ať z těch nebo oněch důvodů, neoprávněně zmocnil anebo zneužil toho, že mu bylo svěřeno k určité dispozici, třetí osobě nezpůsobilé k řízení motorového vozidle, odpovídá za ně s touto osobou, která poškození motorového vozidle zavinila svým protiprávním jednáním, podle § 438 obč. zák. s společné odpovědnosti (tedy v prvé řadě podle účasti na způsobení škody).

Z toho plyne, že event. spoluodpovědnost pachatele trestného činu, kterým získá cizí motorové vozidlo do dispozice, za poškození tohoto motorového vozidla způsobené třetí osobou, které vozidlo svěřil, není odvislá již od toho, že se pachatel dopustil trestného činu, jímž získal dispozici s vozidlem, ale od toho, zda je dáno jeho zavinění ve vztahu k protiprávnímu jednání třetí osoby a ke škodlivému následku tohoto protiprávního jednání třetí osoby.

Bylo také zjištěno, že v některých trestních věcech hmotně odpovědných pracovníků dochází k uzavírání tzv. „podnikového smíru“, kterým se uzavírá mezi poškozenou organizací a obviněným dohoda o srážkách ze mzdy, která v sobě obsahuje též uznání důvodu a výše pohledávky (§ 185 odst. 4 a § 246 odst. 1 zák. práce, dříve § 13 zák. č. 71/1958 Sb.). Poškozené organizace uplatňují v trestním řízení i v těchto případech nárok na náhradu škody.

Tento postup je nesprávný.

Věřiteli vzniká uzavřením dohody o srážkách ze mzdy právo po splatnosti pohledávky provádět srážky ze mzdy, popřípadě při změně plátce mzdy předložit dohodu novému plátci mzdy k provádění dohodnutých srážek, dokud nebude pohledávka uspokojena. Dokud je taková dohoda plněna, nemá věřitel důvod domáhat se zajištění ochrany svých práv v soudním řízení a žaloba podaná v občanském soudním řízení musela by být jako nedůvodná zamítnuta.

Pokud poškozená socialistická organizace i po uzavření dohody o srážkách ze mzdy uplatní svůj nárok na náhradu škody v trestním řízení a přes poučení dané jí soudem na něm setrvá, soud v rozsudku o takovém nároku vůbec nerozhodne, nýbrž vysloví usnesením podle anal. § 206 odst. 4 tr. ř., že poškozená organizace svůj nárok v trestním řízení uplatňovat nemůže. Byla-li totiž uzavřena zmíněná dohoda, došlo k úpravě nároků mezi organizací a pracovníkem podle § 259 zák. práce a organizace nemůže uplatňovat nárok na náhradu škody, nýbrž jen nároky vyplývající z uzavřené dohody.

Ačkoli v dalším je ve směrnici pléna Nejvyššího soudu Pls 1/62 zdůrazněna i nutnost a význam důsledného postupu podle ustanovení § 228 odst. 2 tr. ř., v němž jsou přesně uvedeny náležitosti potřebné pro výrok o náhradě škody, aby poškozený měl možnost v případě nesplnění závazku podat návrh na soudní výkon rozhodnutí, byly i v tomto směru zjištěny nedostatky. Soudy v některých případech podceňují význam přesné formulace rozsudečného výroku o náhradě škody, ačkoliv jakákoliv nepřesnost ztěžuje, případně i znemožňuje jeho vykonatelnost.

V některých případech bylo zjištěno, že soudy dosud uvádějí 15denní lhůtu k splatnosti vyslovené povinnosti k náhradě škody, ačkoliv takový výrok nemá žádnou oporu v zákoně, neboť všechny výroky rozsudku jsou vykonatelné ihned po právní moci rozsudku, nestanoví-li zákon výjimečně něco jiného (§ 139 odst. 1 tr. ř.). To tedy platí i pro výrok o náhradě škody, jak bylo už zdůrazněno ve směrnici pléna Nejvyššího soudu Pls 1/1962 o adhezním řízení.

Je proto třeba v této souvislosti ještě zdůraznit, že lhůtu plnění náhrady škody soud podle zákona neuvede. Pouze při povolení splátek určí jejich výši a podmínky splatnosti (§ 228 odst. 2 tr. ř.). Při rozhodování o nároku poškozeného na náhradu škody není soud v trestním řízení vázán předpisy občanského soudního řádu a tedy ani ustanovením § 160 o. s. ř., podle něhož soud může určit lhůtu splnění i v případech nepovolení splátek.

Soudy správně odkazují na řízení před jinými orgány v případech, kde podle příslušných právních předpisů by nebyl příslušný rozhodovat o nároku na náhradu škody soud, nýbrž jiný orgán. Jde většinou o případy, kde uplatňují nároky na regresní náhradu OÚNZ, o nichž podle vyhlášky ministerstva zdravotnictví č. 34/65 Sb. jsou příslušné rozhodovat okresní národní výbory svými komisemi k tomu účelu zřízenými – tzv. regresními a v případech menšího rozsahu regresní náhrady (do 3000,- Kčs) okresní ústavy národního zdraví.

V tomto směru si však někdy neuvědomují zásadu vyslovenou ve směrnici pléna Nejvyššího soudu Pls 1/62, podle níž, jsou-li ostatní podmínky splněny, soud v trestním řízení je povinen rozhodnout i o takovém nároku, o kterém by jinak byl příslušný rozhodovat jiný orgán (u zkrácení daní finanční odbor apod.).

Výrok o nároku poškozeného na náhradu majetkové škody je třeba pojmout do rozsudku, jímž soud rozhodl o vině obžalovaného, tedy do rozsudku odsuzujícího i zprošťujícího. Z ustanovení § 229 odst. 1 tr. ř. plyne jednak, že soud musí vždy o včas uplatněném nároku na náhradu škody rozhodnout, jednak, že soud nemůže v trestním řízení zamítnout nárok poškozeného na náhradu škody, a to ani v jeho části. Není-li podle výsledků dokazování pro rozhodnutí o nároku na náhradu škody podklad nebo bylo-li by třeba pro rozhodnutí o nároku poškozeného na náhradu škody provádět další dokazování, jež by přesahovalo potřeby trestního stíhání a podstatně by je protáhlo, soud odkáže poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, popř. na řízení před jiným příslušným orgánem. Podle § 229 odst. 2 tr. ř. odkáže soud poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, popř. na řízení před jiným příslušným orgánem, také se zbytkem jeho nároku, jestliže mu nárok z jakéhokoli důvodu přizná jen zčásti.

Z ustanovení § 2 odst. 5, § 89 odst. 1 písm. e), § 164 odst. 2 a § 186 odst. 1 písm. f) tr. ř. vyplývá, že skutečný stav věci musí být zjištěn i pokud se týká výroku o náhradě škody. Proto se na takový výrok nutně vztahuje i ustanovení § 125 tr. ř. přikazující, že z hledisek tohoto ustanovení nutno odůvodnit nejen výrok o vině a trestu, ale každý výrok, který byl do rozsudku pojat. Tudíž i pokud jde o výrok o náhradě škody, nutno v odůvodnění rozsudku stručně a jasně vyložit, které skutečnosti vzal soud za prokázané a o které důkazy opřel především zjištění, že ten, který uplatňuje nárok na náhradu škody v trestním řízení, je poškozeným ve smyslu § 43 odst. 2 tr. ř. Rovněž musí být odůvodněno, zda škoda byla způsobena trestným činem uvedeným v žalobním návrhu či nikoli, zda jsou dány obsahové náležitosti návrhu na náhradu škody (důvod, povaha a výše nároku) či nikoli, že nárok byl uplatněn včas, že škoda dosáhla té či oné výše atd. V případech, kde v souvislosti se škodou je uvedeno více položek, bude třeba, aby soud v odůvodnění podrobně rozvedl, z jakých položek vyčíslená škoda sestává.

Dále musí soud i v tomto případě odůvodnit existenci kterých skutečností pokládá se zřetelem na výsledky dokazování souvisících s nárokem na náhradu škody za vyloučenou nebo pochybnou, jakými úvahami se řídil při hodnocení důkazů v tomto směru, zejména pokud si např. vzájemně odporují údaje poškozeného a obviněného a proč soud nevyhověl návrhům na provedení důkazů dalších. Z odůvodnění rozsudku musí být také, i v případě výroku o náhradě škody, patrno, jak se soud vypořádal s obhajobou a jakými právními úvahami se řídil, když posuzoval skutečnosti podle příslušných procesních a hmotněprávních předpisů upravujících postavení a práva poškozeného a náhradu škody.

Většina rozhodnutí neodpovídá požadavkům ustanovení § 125 tr. ř. Odůvodnění jsou často frázovitá, velmi stručná, většinou o jedné nic neříkající větě, neopírají se o konkrétní zjištění. Zásadně se v nich neuvádí, o která ustanovení hmotněprávní se soud při svém rozhodnutí opíral. V některých případech byla pak odůvodnění v přímém rozporu se zjištěnými skutečnostmi.

Až na ojedinělé výjimky je možno konstatovat, že nedostatečné odůvodnění výroku o náhradě škody je typickým nedostatkem, který se vyskytuje velmi často u všech prověřovaných soudů. Slabinou v tomto směru je i poukaz a vypořádání se s příslušnými hmotněprávními ustanoveními občanského zákoníku, případně jinými speciálními právními předpisy, z nichž nutno při rozhodnutí o nároku na náhradu škody vycházet. Výroky rozsudků o náhradě škody jsou proto většinou nepřezkoumatelné.

Nedostatečně odůvodněny jsou i výroky o náhradě škody v případech, kdy poškození jsou se svými nároky odkázáni na řízení ve věcech občanskoprávních podle § 229 odst. 1 nebo 2 tr. ř. Soudy ve většině případů tyto výroky odůvodňují kuse a pouze jednou větou, např. tím, že v průběhu trestního řízení nebylo objektivně prokázáno, jakou škodu poškození utrpěli, že požadovaná částka je neprůkazná, že škoda nebyla přesně vyčíslena apod. Není však blíže objasněno, proč tomu tak je a zda bylo něco učiněno za tím účelem, aby byly zjištěny podklady pro přiznání nároku na náhradu škody v trestním řízení. Vedle toho se objevuje někdy i další věta asi v tom smyslu, že bez průtahů trestního řízení by nebylo možné zjistit výši škody, že by zjišťování přesné výše škody bylo v rozporu s účelem trestního řízení, že by nebylo účelné výši škody v tomto řízení zjišťovat apod. Opět však nebývá objasněno, jaké okolnosti bylo třeba zjišťovat a jaké těžkosti by s tím byly spojeny a proč jich není pro rozhodnutí v trestním řízení potřeba. Vyskytly se případy odůvodnění postupu podle § 229 odst. 1 tr. ř. jedině z toho důvodu, že obviněný hodnotu odcizených věcí namítal. Takováto strohá odůvodnění rozhodnutí podle § 229 tr. ř. se vyskytují i v těch případech, kdy ve výroku o vině jsou uváděny přesné částky výše škody v korunách jako účinek trestného činu, takže výroky o náhradě škody v tom znění, jak je naznačeno, svědčí i o nedůsledném postupu soudů při zjišťování rozsahu viny.

Nutným předpokladem toho, aby bylo možno o náhradě škody v adhezním řízení spravedlivě rozhodnout a výrok o tom výstižně a přesvědčivě odůvodnit, je, aby si orgány činné v přípravném řízení, a především soudy, také osvojily dokonalou znalost příslušných hmotněprávních předpisů.

Obecně je odpovědnost za škodu upravena občanským zákoníkem, který nabyl účinnosti dnem 1. 4. 1964, a to ve všech případech, pokud není upravena zvláštními předpisy. Občanský zákoník rozeznává škodu způsobenou na majetku a škodu způsobenou na zdraví.

Při škodě způsobené na věcech se hradí poškozenému veškerá skutečně vzniklá škoda. Náhradu škody lze jen výjimečně snížit při splnění podmínek uvedených v § 450 obč. zák.

Při určení rozsahu škody vychází se z ceny věci v době poškození (§ 443 obč. zák.).

Podle § 442 obč. zák. se hradí jen skutečná škoda. Jde-li o škodu způsobenou úmyslně, může soud přiznat náhradu i jiné škody, jestliže by nepřiznání této další náhrady odporovalo pravidlům socialistického soužití.

Skutečnou škodou se rozumí újma spočívající ve zmenšení majetkového stavu poškozeného a reprezentující majetkové hodnoty, které by bylo nutno vynaložit, aby došlo k uvedení věci do předešlého stavu.

Za „jinou škodu“ podle § 442 odst. 2 obč. zák. lze pokládat újmu spočívající v tom, že u poškozeného nedojde v důsledku škodné události k rozmnožení majetkových hodnot, ač se to dalo s ohledem na povahu provozu organizace očekávat. Jde v podstatě o ušlý majetkový prospěch (přírůstek na

majetku).

V soudní praxi se poměrně často vyskytují případy neoprávněného užívání věci z majetku v socialistickém vlastnictví podle § 133 tr. zák. spočívající v tom, že řidiči z povolání svěřené nákladní auto neoprávněně použijí k tzv. černým jízdám, zejména k odvozu různých věcí pro jednotlivé občany za odměnu. Stává se, že socialistická organizace, v jejíchž službách řidič je, uplatňuje v trestním řízení nárok na náhradu škody spočívající v odměně, kterou by organizace fakturovala občanům, pokud by jim služby poskytla sama ve vlastní režii. Soudy zpravidla tuto náhradu škody přiznávají. Tento postup není správný v případech, kdy poskytování takových služeb není spojeno s pravidelným provozem organizace. V takových případech nelze důvodně očekávat, že by si občan dal uvedenou službu poskytnout též od takové organizace. Nelze proto ani dovodit, že organizace utrpěla škodu tím, že nedošlo k rozmnožení jejího majetkového stavu.

Tzv. jinou škodu může socialistická organizace utrpět neoprávněným provozováním služeb např. tehdy, kdyby pachatel zneužil svého zaměstnání nebo jiného obdobného poměru v socialistické organizaci k tomu, aby pod jejím jménem nebo na její úkor provozoval výdělečnou činnost a tím naplnil znaky trestného činu zneužívání socialistického podnikání podle § 120 tr. zák., event. provinění proti zájmům socialistického hospodářství podle § 1 písm. a) zák. č. 38/1961 Sb. V praxi půjde nejčastěji o případy tzv. prodeje zboží ve vlastní režii.

Je nepochybné, že socialistické organizaci ušel majetkový prospěch, který se dal s ohledem na povahu provozu očekávat, a že by nepřiznání tohoto ušlého majetkového prospěchu odporovalo pravidlům socialistického soužití. Jde proto v takovýchto případech o „jinou škodu“ způsobenou úmyslným trestným činem, jejíž náhradu je soud podle § 442 odst. 2 obč. zák. oprávěn přiznat.

Tím se zpřesňuje též stanovisko uvedené v rozhodnutí publikovaném pod č. 15/1966 sb. rozh. tr.

Podle § 442 odst. 1 obč. zák. se skutečná škoda hradí uvedením v předešlý stav; není-li to dobře možné nebo účelné, hradí se v penězích. Z toho vyplývá, že tam, kde je možná a účelná naturální restituce, vzniká škůdci povinnost nahradit škodu tímto způsobem. Jen v těch případech, kde tento způsob úhrady není dobře možný nebo účelný, vzniká škůdci povinnost nahradit škodu v penězích.

V praxi soudů vznikla otázka, zda poškozený je povinen přijmout odcizenou (zpronevěřenou) věc, která byla po spáchání trestného činu částečně znehodnocena. Tuto otázku je třeba řešit s přihlédnutím k ustanovení § 442 obč. zák. Lze-li znehodnocení věci odčinit její opravou, je obviněný povinen tak učinit, přičemž je nerozhodné, zda opravu provede sám anebo ji dá provést na svůj náklad. Jestliže i po provedení opravy zůstane věc částečně znehodnocena, lze rozdíl mezi hodnotou věci před poškozením a po poškození uhradit v penězích. Bude-li věc opravou naopak zhodnocena, např. u poškozeného auta bude vyměněna karosérie, může povinný žádat přiměřené snížení nákladů na opravu věci.

Důležitou podmínkou naturální restituce, kterou občanský zákoník z r. 1950 neznal, je, aby tento způsob náhrady škody byl účelný. Tím se rozšiřuje v praxi soudů možnost peněžního způsobu náhrady škody v těch případech, kde by např. naturální restituce byla nepřiměřeně nákladná.

Náhradu škody na zdraví tvoří náhrada majetkové újmy (náhrada nákladů spojených s léčením a náhrada ztráty výdělku, popř. – měla-li škodná událost za následek usmrcení – náhrada nákladů spojených s pohřbem a nákladů na výživu pozůstalých) i náhrada tzv. nemajetkové újmy (odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění poškozeného).

K náhradě účelných nákladů spojených s léčením (§ 449 odst. 1 obč. zák.) patří mj. i výdaje na protézy, náklady spojené s rehabilitací, náklady spojené s přibráním ošetřovatele, s potřebným

přilepšováním na stravě apod.

Náhrada ztráty výdělku se poskytuje ve formě peněžitého důchodu (§ 445 obč. zák.). Po dobu pracovní neschopnosti poškozeného ji tvoří rozdíl mezi jeho průměrným výdělkem před poškozením a nemocenským (§ 446 obč. zák.), po skončení pracovní neschopnosti nebo při invaliditě poškozeného rozdíl mezi jeho průměrným výdělkem před poškozením a výdělkem dosahovaným po poškození s připočtením případného invalidního důchodu nebo částečného invalidního důchodu (§ 447 odst. 1 obč. zák.). Výše náhrady ztráty na výdělku po skončení pracovní neschopnosti nebo při invaliditě poškozeného je limitována (§ 447 odst. 2 obč. zák.), a to tak, že tato náhrada spolu s výdělkem poškozeného a s případným invalidním důchodem nebo částečným invalidním důchodem nesmí přesahovat částku, kterou stanoví prováděcí předpis v souladu s výší důchodů upravených předpisy o sociálním zabezpečení (§ 18 vyhlášky ministerstva spravedlnosti č. 45/1964 Sb. – 1600,- Kčs). Toliko při úmyslně způsobené škodě na zdraví může být limit náhrady ztráty na výdělku po skončení pracovní neschopnosti nebo při invaliditě poškozeného překročen, a to tehdy, jestliže by nepřiznání vyšší náhrady odporovalo pravidlům socialistického soužití (§ 447 odst. 2 obč. zák.).

Při určování rozsahu přiměřených nákladů spojených s pohřbem (§ 449 odst. 2 obč. zák.) je třeba vycházet z ustanovení § 20 vyhlášky ministerstva spravedlnosti č. 45/1964 Sb.; celková výše náhrady přiměřených nákladů spojených s pohřbem se pochopitelně snižuje o pohřebné poskytnuté podle předpisů o nemocenském pojištění.

Náhrada nákladů na výživu pozůstalým, kterým zemřelým poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu (§ 448 odst. 1 obč. zák.), se poskytuje také ve formě peněžitého důchodu. Je opět limitována, když se při jejím výpočtu nepřihlíží k částkám, o které průměrný výdělek zemřelého přesahuje částku stanovenou prováděcím předpisem (§ 19 vyhlášky ministerstva spravedlnosti č. 45/1964 Sb. – 1600,- Kčs); výjimečné určení náhrady nad tento limit je na místě za týchž podmínek, za nichž přichází v úvahu určení náhrady ztráty na výdělku po skončení pracovní neschopnosti nebo při invaliditě poškozeného nad limit (§ 448 odst. 2 obč. zák.).

Rozsah jednorázové částky k odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění poškozeného (§ 444 obč. zák.) je omezen maximální hranicí 40.000,- Kčs, z nichž bolestné nesmí přesáhnout 12.000,- Kčs; přiměřené zvýšení nad uvedenou hranici je možné jen ve zcela výjimečných případech hodných mimořádného zřetele.

Zásady pro určování bolestného a náhrady za ztížení společenského uplatnění obsahuje zatím vyhláška ministerstev zdravotnictví a spravedlnosti, SÚSZ a ÚRO č. 32/1965 Sb. o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění. Nedostatkem v rozhodování soudů je to, že se neřídí ustanovením § 2 odst. 3 cit. vyhl., podle něhož se bolest neodškodňuje, nedosáhne-li úhrnné hodnocení bolesti z téhož poškození na zdraví alespoň třiceti bodů, popř. ustanovením § 4 odst. 3 cit. vyhl., podle něhož se ztížení společenského uplatnění neodškodňuje, nedosáhne-li úhrn následků z téhož poškození na zdraví alespoň třiceti bodů.

Významnou změnu, kterou soudy v adhezním řízení nerespektují, přineslo ustanovení § 438 obč. zák. o společné odpovědnosti. Podle tohoto ustanovení, způsobí-li škodu více občanů nebo organizací anebo občan spolu s organizací, odpovídají za ni podle své účasti na způsobení škody, pokud zákon nestanoví jinak. Pouze v odůvodněných případech může soud rozhodnout, že ti, kteří škodu způsobili, odpovídají za ni společně a nerozdílně. Od účinnosti občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. je proto pravidlem dělená odpovědnost více škůdců a proto soud i v adhezním řízení je povinen provádět zpravidla rozvrh škody podle účasti jednotlivých škůdců na způsobené škodě. Za odůvodněný případ ve smyslu § 438 odst. 2 obč. zák., kdy soud může rozhodnout, že ti, kteří škodu způsobili, odpovídají za ni společně a nerozdílně, nelze pokládat paušálně všechny případy škod způsobených trestnými činy, popř. úmyslnými trestnými činy; to však nevylučuje, aby některé případy náhrady škody, kterou

způsobilo více škůdců úmyslným trestným činem, byly se zřetelem ke všem okolnostem považovány za odůvodněné případy ve smyslu ustanovení § 438 odst. 2 tr. ř. Postup podle tohoto ustanovení je však nutno vždy odůvodnit. Z důvodové zprávy k obč. zák. plyne, že založení solidární odpovědnosti za škodu soudním rozhodnutím připustil občanský zákoník zejména proto, aby nedocházelo k újmě poškozeného. Pod pojem „odůvodněný případ" je proto možno především zahrnout takové případy, kdy by mohlo dojít k újmě poškozeného, pokud by náhrada škody nebyla uložena všem škůdcům solidárně, tj. takové případy, v nichž by rozhodnutí o dělené odpovědnosti přinášelo poškozenému nebezpečí, že nedocílí včas nebo v plném rozsahu náhradu škody.

Soudy velmi často v případech, v nichž škoda byla způsobena více pachateli anebo účastníky trestného činu, ukládají náhradu škody v adhezním řízení všem odsouzeným solidárně, aniž by zdůvodnily, že jde o odůvodněný případ ve smyslu § 438 odst. 2 obč. zák.

Občanský zákon v ustanovení § 438 odst. 1 mluví o škodě, kterou způsobilo více osob. Neuvádí, že škoda musela být způsobena společným jednáním občanů. Z toho vyplývá, že za škodu budou odpovídat podle tohoto ustanovení nejen spolupachatelé trestného činu (provinění nebo přestupku podle zák. č. 58/1965 Sb.); tedy osoby, které škodu způsobily společným jednáním, jímž uskutečnily společný a jediný záměr (§ 9 odst. 2 tr. zák.), nýbrž také účastníci trestného činu, tj. organizátoři, kteří spáchání trestného činu zosnovali nebo řídili, návodci, kteří jiného k spáchání činu navedli a pomocníci, kteří poskytli jinému pomoc k spáchání trestného činu, zejména opatřením prostředků, odstraněním překážek, radou, utvrzováním v předsevzetí, slibem přispět po trestném činu (§ 10 tr. zák.). U všech těchto osob je možno dovodit, že měly účast na způsobené škodě.

To však nelze dovodit o pachateli trestného činu nadržování (§ 166 tr. z.), nepřekažení trestného činu (§ 167 tr. zák.) a většinou ani o pachateli trestného činu podílnictví (§ § 134, 251 tr. zák.). Posledně uvedený trestný čin je spáchán tím, že pachatel ukryje anebo na sebe nebo jiného převede věc, která byla získána trestným činem, již předtím spáchaným jinou osobou, nebo to, co za takovou věc bylo opatřeno. V době, kdy na sebe podílník věc převádí, byl tedy již trestný čin, jímž byla věc získána (např. odcizením), dokonán. Skutečná škoda, spočívající ve zkrácení majetku osoby nebo organizace, z jejíž dispozice byla věc odňata, bude tedy zpravidla již způsobena původním trestným činem (např. krádeží). Podílník získává neoprávněný majetkový prospěch, avšak účast na způsobení škody většinou nemá.

Za takové situace je – z hledisek občanského zákoníku – odpovědnost podílníka odpovědností za neoprávněný majetkový prospěch (část šestá, hlava třetí občanského zákoníku), nikoli odpovědností za škodu (část šestá, hlava druhá občanského zákoníku).

Přesto však nelze vyloučit případy, ve kterých jednání podílníka bude mít vliv na způsobení škody. Tak např. ukrývání věci podílníkem může mít vliv na způsobení tzv. jiné škody (§ 442 odst. 2 obč. zák.), a to znemožněním užívání vlastníku takové věci, jíž získává majetkový přírůstek, který v důsledku ukrývání věcí podílníkem vlastníku věci ujde.

Společná odpovědnost vzniká nejen tam, kde na straně škůdců jde o úmyslné spoluzavinění či spoluzavinění z nedbalosti, nýbrž i tam, kde u jednoho škůdce půjde o úmyslné způsobení škody a u druhého o způsobení škody z nedbalosti. V takovýchto případech bude soud při rozvrhu rozsahu škody podle § 438 odst. 1 obč. zák. přihlížet k tomu, který ze škůdců jednal úmyslně a který z vědomé nebo nevědomé nedbalosti, v rámci toho pak ke stupni jednotlivé formy zavinění, aby ve svém rozhodnutí mohl co nejspravedlivěji a z hlediska výchovného co nejúčinněji určit podíly připadající na jednotlivé škůdce. Při tomto způsobu rozvrhu škody mezi škůdce nelze vyloučit ani případy, kdy např. nedbalost jednoho ze škůdců bude takové míry a povahy, že vzhledem k závažnosti a intenzitě míry a povahy zavinění ostatních škůdců nedojde při rozvrhu škody vůbec výrazu.

Je třeba ještě zdůraznit, že i soud rozhodující o náhradě škody v trestním řízení musí při rozvrhu škody podle § 438 odst. 1 obč. zák. přihlížet k podílům všech škůdců, kteří se nějakým způsobem na způsobení vzniklé škody účastnili, bez ohledu na to, zda někteří z nich z těch či oněch důvodů nejsou trestně stíháni.

Závěrem této části nutno dodat, že jako výlučnou stanoví občanský zákoník zásadu solidární odpovědnosti v ustanoveních § 233 odst. 2, § 422 odst. 1 a § 423. Jde však o ustanovení, jejichž použití v trestním řízení zpravidla nepřijde v úvahu.

Podle ustanovení § 441 obč. zák., byla-li škoda způsobena také zaviněním poškozeného, nese škodu poměrně. Soud proto i v trestním řízení musí pečlivě zjišťovat všechny okolnosti umožňující stanovení povahy a míry zavinění poškozeného a při rozhodování k nim přihlížet. V soudní praxi se vyskytují poměrně často případy, kdy na způsobení škody má účast též poškozený. Podle výsledků průzkumu soudy přihlížejí k zavinění poškozeného zpravidla při postihu trestných činů spáchaných z nedbalosti.

Ustanovení § 441 obč. zák. o zavinění poškozeného nevylučuje možnost spoluzavinění poškozeného ani při škodě způsobené úmyslně. V takových případech bude však soud přihlížet zpravidla pouze k úmyslnému zavinění poškozeného.

Plénum Nejvyššího soudu ve zprávě o zhodnocení výsledků prověrky rozhodování okresních soudů v Ostravě, Karviné a Frýdku – Místku a krajského soudu v Ostravě o trestných činech ublížení na zdraví podle § 221 a § 222 tr. zák. ze dne 2. 7. 1965 čj. Pls 5/65 upozornilo, že pokud jde o způsobení škody úmyslnými trestnými činy ublížení na zdraví, může se ke spoluzavinění poškozeného přihlížet v případech, kdy poškozený trestný čin vyprovokoval, nebo tam, kde k spáchání trestného činu došlo za situace, kdy pachatel odvracel útok, aniž byly splněny podmínky nutné obrany ve smyslu § 13 tr. zák.

Častější jsou případy, kdy obviněný způsobil škodu úmyslně, avšak poškozený ji spoluzavinil z nedbalosti. V těchto případech bude zpravidla nedbalost poškozeného v poměru k úmyslnému zavinění škůdce tak nepatrná, že k ní nebude možno přihlížet.

V těch případech, kdy jde o vlastní sebepoškození na zdraví obviněného, způsobené např. havárií jím řízeného vozidla, soud je vždy povinen zabývat se prvořadou otázkou, zda nemocnici vůbec přísluší práva poškozené procesní strany ve smyslu § 43 odst. 1 tr. ř.

Nelze totiž přehlédnout, že zde nejde o uplatnění regresních nároků ve smyslu zákona č. 33/1965 Sb. o regresních náhradách. V ustanovení § 1 odst. 1 zák. č. 33/1965 Sb. pojem „někomu“ znamená jen třetí osobě, nikoli i sobě samému. Z toho plyne, že není povinen zaplatit státu regresní náhradu ten, kdo způsobil poškození na zdraví sobě tzv. sebepoškozením spáchaným jednáním s nedbalostní formou zavinění.

Náklady léčení obviněného hradí stát. Nemocnici tedy nepřísluší procesní práva poškozené strany ani ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 tr. ř. V obdobných případech je proto soud povinen postupovat ve smyslu ustanovení § 206 odst. 3 tr. ř.

Plénum Nejvyššího soudu ve směrnici Pls 1/62 upozornilo také na to, že ke škodě způsobené trestným činem patří též vlastní příslušenství nároku na náhradu škody, jako jsou úroky z prodlení.

Od účinnosti nového občanského zákoníku jsou tyto úroky stanoveny podle § 85 odst. 2 obč. zák. a § 1 vyhlášky ministerstva spravedlnosti č. 45/1965 Sb. ve výši 3 ročně.

V praxi soudů jsou nejasnosti o tom, od které doby se má stanovit povinnost obviněného platit úroky

z prodlení. Praxe soudů je v tomto směru nejednotná. Převládá názor, zastávaný též poškozenými, že při škodě, způsobené úmyslným trestným činem je nutno přiznat úroky z prodlení od doby skončení trestné činnosti, u trestných činů z nedbalosti od vyčíslení škody.

Tento názor je nesprávný.

Otázka, od kdy je obviněný povinen platit úroky z prodlení, souvisí s otázkou splatnosti (dospělosti) závazku k náhradě škody. Proto při řešení této otázky nutno vycházet z ustanovení § 78 a § 85 odst. 1 a 2 obč. zák. Podle § 78 obč. zák. není-li doba splnění dluhu dohodnuta, stanovena právním předpisem nebo určena v rozhodnutí, je dlužník povinen splnit dluh prvního dne po tom, kdy byl o splnění věřitelem požádán. Toto ustanovení má obecnou platnost a vztahuje se na všechny případy závazků, tedy i na závazky k náhradě škody. Podle § 85 odst. 1 obč. zák. je pak v prodlení dlužník mj. tehdy, nesplní-li svůj dluh včas, tj. ve stanovené době splnění.

Doba splnění závazku k náhradě škody není obvykle dohodnuta, není stanovena právním předpisem ani určena rozhodnutím soudu ve smyslu ustanovení § 78 obč. zák. To znamená, že dobou splnění závazku k náhradě škody je prvý den po tom, kdy byl škůdce poškozeným o splnění požádán (§ 78 obč. zák.). Z toho plyne, že škůdce je v prodlení s plněním závazku k náhradě škody zásadně tehdy, jestliže jej nesplní v den následující po dni, kdy byl poškozeným o splnění požádán; od tohoto dne, od něhož je škůdce v prodlení, může poškozený požadovat i úroky z prodlení.

Z tohoto hlediska bude v trestním řízení obvykle rozhodné, kdy byl obviněný seznámen s výsledky vyšetřování a tak se dověděl o uplatněném nároku poškozeného na náhradu škody; to pochopitelně nevylučuje, aby se obviněný nedověděl o uplatnění nároku poškozeného na náhradu škody i dříve.

Učinil-li návrh na náhradu škody prokurátor (§ 44 odst. 3 tr. ř.). nastává splatnost pohledávky v den po doručení obžaloby, pokud návrh na náhradu škody byl učiněn již v obžalobě, event. v den po tom, kdy prokurátor učinil návrh na náhradu škody. Zpravidla prokurátor učiní takový návrh při hlavním líčení před zahájením dokazování (§ 43 odst. 2 tr. ř.). Nebyl-li obviněný v tomto případě přítomen při hlavním líčení, nastává splatnost pohledávky zpravidla po doručení rozsudku.

V praxi soudů jsou časté případy, kdy škodu způsobil zaměstnanec trestným činem, jímž porušil povinnosti při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním.

Směrnice pléna Nejvyššího soudu Pls 1/62 obsahovala v části IV. výklad, jak postupovat při rozhodování o nárocích na náhradu škody způsobené takovým trestným činem. Tento výklad vycházel v podstatě z ustanovení zák. č. 71/1958 Sb. o závazcích k náhradě škody způsobené zaměstnancem porušením povinností z pracovního poměru. Vydáním zákoníku práce č. 65/1965 Sb., který nabyl účinnosti 1. ledna 1966 a jímž byl zákon č. 71/1958 Sb. zrušen, došlo v některých směrech v otázkách odpovědnosti za náhradu škody k úpravě odlišné od dosavadního stavu. Vzhledem k přechodnému ustanovení § 276 odst. 2 zákoníku práce se podle dosavadních předpisů posuzují nadále nároky na náhradu škody vzniklé do 31. prosince 1965. Nároky vzniklé po tomto datu je třeba posuzovat podle ustanovení § 172 a násl. zákoníku práce.

To znamená, že soudy, rozhodující o těchto nárocích v trestním řízení, budou nadále podle části IV. směrnice pléna Nejvyššího soudu Pls 1/1962 postupovat jen v případech, kde došlo ke způsobení škody trestným činem před 1. lednem 1966. Při rozhodování o nárocích vzniklých později musí však vycházet z nové zákonné úpravy provedené zákoníkem práce.

Zákoník práce na rozdíl od zákona č. 71/1958 Sb. upravuje odpovědnost pracovníka za škodu ve všech případech, kdy pracovník škodu zavinil porušením povinností při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním. Do pracovněprávní oblasti jsou nyní zahrnuty vedle škod způsobených z

nedbalosti i případy škod způsobených pracovníkem úmyslně a v opilosti, pokud ovšem k nim došlo při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním. Za těchto podmínek se tedy nyní posuzuje odpovědnost za náhradu škody podle zákoníku práce i v takových případech, kde za účinnosti dřívější právní úpravy byla posuzována podle občanského zákoníku.

Pracovněprávní úprava odpovědnosti pracovníka zahrnuje pak nejen případy škod, kdy pracovník škodu způsobil zaviněným porušením povinností při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním přímo organizaci, u níž je v pracovním poměru, nýbrž i případy, kdy pracovník takto škodu způsobil třetím osobám nebo cizí organizaci. Přitom jde jak o škody způsobené z nedbalosti, tak i vzhledem ke shora uvedenému o škody způsobené úmyslně a v opilosti, jak o škody způsobené na zdraví, tak i o škody způsobené na věcech.

Trestným činem, kterého se obviněný dopustil porušením povinností z pracovního poměru, může způsobit škodu třetím osobám nebo cizí organizaci.

Nároky na náhradu škody v těchto případech bude třeba nyní vzhledem k nové úpravě uvedené v zákoníku práce posuzovat takto:

Půjde-li o škodu způsobenou trestným činem z nedbalosti, a to i v opilosti, dále škodu způsobenou úmyslným trestným činem na zdraví, na odložených věcech (§ 204 odst. 1 zák. práce) a na ostatních věcech, pokud nepůjde o věci náležející pracovníku organizace, u níž je obviněný v pracovním poměru (§ 187 odst. 3 zák. práce), bude moci vůči obviněnému uplatnit nárok na náhradu škody jen organizace, u níž je v pracovním poměru.

Soud rozhodující o nároku této organizace bude vycházet z příslušných ustanovení zákoníku práce (§ 172 a násl.).

Způsobil-li obviněný takovým trestným činem škodu cizí organizaci nebo třetí osobě, nemohou cizí organizace nebo třetí osoba proti obviněnému uplatňovat nárok na náhradu škody způsobené jim trestným činem. Uplatní-li cizí organizace nebo třetí osoba přesto v trestním řízení nárok na náhradu škody, kterou podle uvedených zásad proti obviněnému uplatňovat nelze, a setrvá-li na svém návrhu na přiznání náhrady i přes poučení soudu, vysloví soud podle analogie § 44 odst. 3, § 206 odst. 4 tr. ř. usnesením, že nárok na náhradu škody proti obviněnému uplatňovat nemůže. V rozsudku pak nerozhodne ani odkázáním poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, popř. na řízení před jiným orgánem. I když nemůže třetí osoba nebo cizí organizace, které byla trestným činem způsobena škoda, uplatňovat nárok na náhradu škody přímo proti obviněnému v uvedených případech, přísluší jim přesto všechna práva, která má poškozený v širším smyslu podle § 43 odst. 1 tr. ř.

Organizace má pak proti obviněnému, který je u ní v pracovním poměru, postih, který může uplatňovat proti obviněnému i v trestním řízení v rozsahu uvedeném v zákoníku práce v ustanovení § 179 a násl. Předpokladem uplatnění tohoto regresního nároku organizace, která odpovídá za škodu způsobenou jejím pracovníkem, ovšem je, že již náhradu škody cizí organizaci nebo třetí osobě poskytla (že tedy jí již škoda vznikla).

Pokud v případech výše uvedených vznikl státu nárok na regresní náhradu, nemůže být se zřetelem k zákoníku práce rovněž uplatněn nárok přímo proti obviněnému; příslušné socialistické organizace vystupující jménem státu však mají všechna práva, která má poškozený podle § 43 odst. 1 tr. ř. Tyto organizace mohou (ovšem ne v trestním řízení) uplatnit své postižní nároky jen vůči organizaci, u níž byl obviněný v době činu pracovníkem.

Z výše uvedené zásady výlučné odpovědnosti organizace za škodu u způsobenou třetím osobám

stanoví zákoník práce tuto výjimku:

Byla-li obviněným způsobena škoda úmyslným trestným činem na věcech jiného pracovníka organizace, u níž je v pracovním poměru, tu za takovou škodu organizace poškozenému neodpovídá, s výjimkou věcí uvedených v ustanovení § 204 odst. 2 zákoníku práce. To znamená, že v těchto případech může poškozený pracovník v trestním řízení uplatnit nárok přímo proti obviněnému. To vyplývá z ustanovení § 187 odst. 3 zák. práce.

Pokud jde o rozsah náhrady škody, způsobené pracovníkem porušením povinností z pracovního poměru anebo v přímé souvislosti s ním, je upraven v ustanoveních § 179 a násl. zák. práce. Oproti úpravě uvedené v zák. č. 71/1958 Sb. nedošlo v tomto směru k podstatnějším změnám. Výše náhrady škody způsobené z nedbalosti nesmí přesáhnout částku rovnající se trojnásobku jeho průměrného měsíčního výdělku. Toto omezení však neplatí, stejně jako dosud, u škody způsobené v opilosti, úmyslně a dále při odpovědnosti za schodek nebo ztrátu svěřených předmětů (§ § 176, 178 zák. práce).

Nově je zákoníkem práce upravena odpovědnost manuálního pracovníka, který způsobil z nedbalosti organizaci škodu vyrobením zmetku. Výše náhrady v tomto případě nesmí přesáhnout polovinu jeho průměrného měsíčního výdělku (§ 184 odst. 1).

Důležitou zásadou, na kterou je třeba dále upozornit, je dělená odpovědnost za škodu uvedená v § 179 odst. 5 zák. práce. Podle tohoto ustanovení, odpovídá-li organizaci za škodu několik pracovníků, je každý z nich povinen hradit poměrnou část škody podle míry svého zavinění.

V zákoníku práce na rozdíl od občanského zákoníku je uvedená zásada dělené odpovědnosti stanovena jako výlučná, neboť solidární odpovědnost se pro případy posuzované podle zákoníku práce nepřipouští, a to ani jako výjimka.

Soudy v trestním řízení při stanovení výše náhrady vždy musí též zkoumat, zda případně nejsou dány důvody pro její snížení. Soudy v tomto směru budou při svém rozhodování vycházet podle povahy projednávané věci buď z ustanovení § 450 obč. zák., nebo § 183 zák. práce, v případě regresních náhrad souvisících s újmou na zdraví z ustanovení § 25 vyhl. č. 34/1965 Sb. Uvedená ustanovení podrobně uvádějí, ke kterým okolnostem je třeba při posuzování této otázky přihlížet.

V této souvislosti je třeba zdůraznit, že podle § 450 obč. zák. i § 183 zák. práce přichází v úvahu snížení náhrady pouze u škody způsobené z nedbalosti a že snížení nelze provést, jde-li o škodu způsobenou úmyslně.

Pouze regresní náhradu lze snížit i tehdy, když bylo způsobeno poškození na zdraví úmyslně, avšak jen zcela výjimečně, a to tehdy, když důvody uvedené v § 25 odst. 2 vyhl. č. 34/1965 Sb. zasluhují mimořádného zřetele (§ 25 odst. 3 cit. vyhl.).

Podle této vyhlášky lze regresní náhradu z důvodu zvláštního zřetele hodných případně i zcela prominout.

Pokud soud v trestním řízení v konkrétním případě dojde na podkladě zjištěných okolností k závěru, že jsou dány důvody pro snížení náhrady škody, případně regresní náhrady, stanoví povinnost obviněného nahradit škodu v přiměřeně snížené částce, přičemž poškozeného se zbytkem jeho nároku odkáže na řízení ve věcech občanskoprávních, případně na řízení před jiným orgánem, a to podle § 229 odst. 2 tr. ř. Podle tohoto ustanovení totiž soud musí postupovat ve všech případech, kde z jakýchkoli důvodů přizná poškozenému jeho nárok pouze zčásti.

Tam, kde by se naznačovalo, že u regresní náhrady jsou podle § 25 odst. 2, případně podle § 25 odst.

3 vyhl. č. 34/1965 Sb. důvody pro její prominutí, vyjádří to soud v rozsudku tak, že podle anal. § 229 odst. 3 tr. ř. odkáže poškozeného s celým jeho nárokem na řízení před jiným orgánem. V důvodech rozsudku pak uvede soud okolnosti, na základě kterých má za to, že přichází v úvahu prominutí regresní náhrady. Jiným způsobem v takovýchto případech rozhodnout nelze, neboť z ustanovení § 228 a § 229 tr. ř. vyplývá, že soud v trestním řízení v rozsudku vysloví buď povinnost obviněného nahradit celou způsobenou škodu nebo její část a pokud nároku poškozeného zcela nebo zčásti nevyhoví, odkáže poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních. Soud ve výroku rozsudku nemůže vyslovit, že uplatněná regresní náhrada se promíjí.

Soudy rozhodující v trestním řízení o nárocích poškozeného, musí vždy také pečlivě zkoumat, zda nárok, o kterém mají rozhodovat, nezanikl uplynutím propadné (prekluzívní) lhůty. S ohledem na povahu věcí projednávaných v trestním řízení se soudy budou touto otázkou zabývat jen u nároků na náhradu škody způsobené pracovníkem při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním, tedy pouze u případů odpovědnosti za škodu upravené zákoníkem práce a u regresních náhrad (§ 7 odst. 1 zák. č. 33/1965 Sb.).

Podle § 261 zák. práce je třeba nároky uplatnit u rozhodčího orgánu nebo soudu ve lhůtách stanovených zákoníkem práce, jinak zanikají. Uvedený požadavek – uplatnění nároku před soudem – bude v trestním řízení splněn i tehdy, jestliže poškozený svůj nárok podle § 43 odst. 2 tr. ř. ve stanovené lhůtě řádně uplatní ve stadiu přípravného řízení.

Tento závěr lze dovodit ze zákonné úpravy adhezního řízení, zejména z ustanovení § 46, § 47 odst. 4, § 59 odst. 2, § 188 odst. 1 písm. f) a § 206 odst. 2 tr. ř., z nichž vyplývá, že za řádné uplatnění nároku na náhradu škody, které může být podkladem pro rozhodnutí soudu, je třeba považovat i takové uplatnění nároku, které se stalo kdykoli během přípravného řízení, tedy případně již na samém počátku trestního řízení.

Propadná lhůta k uplatnění nároku na náhradu škody je podle § 263 odst. 3 zák. práce jednoroční a počne běžet ode dne, kdy se poškozený doví o škodě a o tom, kdo za ni odpovídá (subjektivní hledisko). V každém případě však nárok na náhradu škody zanikne, nebyl-li uplatněn nejpozději do tří let a jde-li o škodu způsobenou úmyslně, do deseti let ode dne, kdy škoda vznikla (hledisko objektivní): to však neplatí, jde-li o škodu způsobenou na zdraví, kde není stanovena žádná objektivní prekluzivní lhůta a platí jen lhůta subjektivní.

Propadná lhůta u regresních náhrad je tříletá. Podle § 7 odst. 1 zák. č. 33/1965 Sb. právo státu na regresní náhradu zaniká, jestliže uplynuly tři roky od prvého dne roku následujícího poté, kdy došlo k poškození zdraví, pokud nebyla regresní náhrada v této lhůtě soudem nebo jiným příslušným orgánem přiznána. Oproti úpravě uvedené v zákoníku práce je tedy v případě regresních náhrad rozhodné, zda v prekluzivní lhůtě byla rozhodnutím soudu nebo jiného příslušného orgánu náhrada přiznána a nikoli, zda ve lhůtě byla uplatněna. Pouhé uplatnění regresní náhrady ve lhůtě nemůže proto samo o sobě zabránit zániku práv a státu na tuto náhradu.

Promlčení přichází v úvahu jen u těch případů odpovědnosti za škodu, které jsou upraveny občanským zákoníkem. Podle § 100 odst. 1 obč. zák. se právo promlčí, jestliže nebylo vykonáno v době v tomto zákoně uvedené. K promlčení soud přihlédne jen namítne-li to dlužník. Dovolá-li se dlužník promlčení, nelze promlčené právo věřiteli přiznat.

Na rozdíl od prekluze se bude proto soud otázkou promlčení nároku v trestním řízení zabývat jen tehdy, když obviněný, proti němuž je nárok uplatněn, promlčení namítne. O oprávnění namítnout promlčení a o právních účincích takové uplatněné námitky je i soud v trestním řízení vždy povinen obviněného poučit. Jinak by totiž mohlo dojít k přisouzení nároku poškozenému, u něhož před jeho uplatněním již uplynula promlčecí doba a kde obviněný neuplatnil námitku promlčení jen proto, že

nebyl soudem o tomto právu poučen. Jeho postavení vůči poškozenému by pak bylo v trestním řízení v tomto směru podstatně zhoršeno oproti jeho postavení v občanskoprávním řízení, kde takovéto poučení vždy musí dostat. Vzhledem k významu takového poučení a se zřetelem k ustanovení § 92 odst. 1 tr. ř. je třeba vždy obsah daného poučení poznamenat do protokolu.

Podle § 106 obč. zák. se právo na náhradu škody promlčí za rok ode dne, kdy se poškozený doví o škodě a o tom, kdo za ni odpovídá. Nejpozději se však právo na náhradu škody promlčí za tři roky a jde-li o škodu způsobenou úmyslně, za deset let ode dne, kdy došlo k události, z níž škoda vznikla (lhůta objektivní); to však neplatí, jde-li o škodu na zdraví.

Podle § 112 obč. zák.. uplatní-li věřitel v promlčecí době právo u soudu nebo jiného příslušného orgánu a v zahájeném řízení řádně pokračuje, promlčecí doba od tohoto uplatnění po dobu řízení neběží. Rozhodným je tedy okamžik uplatnění nároku na náhradu škody, přičemž v trestním řízení je třeba považovat za řádné uplatnění nároku jeho uplatnění před soudem i před orgány přípravného řízení.

Pokud soud v trestním řízení k námitce obviněného zjistí, že nárok byl uplatněn až po uplynutí promlčecí doby, nebude stejně, jako při uplynutí prekluzivní lhůty, o nároku v rozsudku vůbec rozhodovat, a to ani odkázáním na řízení ve věcech občanskoprávních, nýbrž vysloví usnesením, že poškozený nárok na náhradu škody v trestním řízení uplatňovat nemůže (anal. § 206 odst. 4 tr. ř.). Jinak ovšem poškozenému zůstávají zachována jeho práva uvedená v § 43 odst. 1 tr. ř.

Usneseníplénа Nejvyššího soudu k rozboru a zhodnocení soudní praxe při uplatňování ustanovení trestního řádu o právech a postavení poškozeného v trestním řízení a o náhradě škody způsobené trestným činem (adhezní řízení).

Plénum Nejvyššího soudu

I.
schvaluje

rozbor a zhodnocení praxe soudů při uplatňování ustanovení trestního řádu o právech a postavení poškozeného v trestním řízení a náhradě škody způsobené trestným činem (adhezní řízení) a považuje závěry v tomto rozboru uvedené za doplnění a rozvedení zásad uvedených ve Směrnici pléna Nejvyššího soudu Pls 1/1962.

II.
zjišťuje:

1. Soudy nerespektují vždy ustanovení trestního řádu o právech a postavení poškozeného v trestním řízení.

Neuvědomují si především rozšíření pojmu poškozeného ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 tr. ř. a v této souvislosti ani to, že škodou podle tohoto ustanovení nutno rozumět škodu v širším smyslu, tj. škodlivý zásah do práv a zájmů dotyčného subjektu, které jsou chráněny zákonem, i když takový zásah nemá za následek vznik nároku na náhradu škody. V důsledku toho pak nebývají osoby, jimž byla způsobena jiná škoda než majetková nebo na zdraví, poučovány o právech a postavení poškozeného v trestním řízení.

Řádně však nebývají poučováni ani ti poškození, jimž byla trestným činem způsobena majetková škoda nebo ublíženo na zdraví. Pokud soudy poškozeného poučují, plní tuto povinnost předepsanou ustanovením § 46 tr. ř. jen povrchně a formálně a způsobem, který neposkytuje poškozenému neznalému příslušných ustanovení trestního řádu možnost, aby plně uplatnil svá práva.

V mnohých případech soudy přehlížejí ustanovení § 198 odst. 1, 2, § 233 odst. 1, 2 tr. ř. a nevyrozumívají poškozené o hlavním líčení, případně o veřejném zasedání.

Řada soudů, i když vyrozumí poškozenou socialistickou organizaci včas o hlavním líčení, v rozporu s ustanovením § 196 odst. 1 tr. ř. jí však nedoručí opis obžaloby a s ní případně i opis usnesení o jejím přijetí.

Typickým nedostatkem soudů je, že o hlavním líčení nevyrozumívají socialistické organizace, u nichž přichází v úvahu uplatnění regresního nároku na náhradu škody.

Ve většině případů nejsou důsledně dodržována ustanovení § 215 odst. 1 a § 216 odst. 2 tr. ř., týkající se práv zmocněnce poškozeného.

2. I nadále trvá nepříznivý stav v tom směru, že orgány činné v trestním řízení včetně soudů nezjišťují vždy okolnosti umožňující stanovení povahy a výše škody způsobené trestným činem.

Soudy se zpravidla spokojují s nepodloženým vyjádřením poškozeného, mnohdy ve formě subjektivního odhadu. Při stanovení výše majetkové škody sice vycházejí v souladu s ustálenou judikaturou z maloobchodních cen, chybují však tím, že nezjišťují další okolnosti, které mají vliv na zjištění výše škody, zejména rozsah opotřebení věci.

Při škodě způsobené trestným činem ublížení na zdraví se soudy nesprávně spokojují s obsahem i těch lékařských potvrzení, v nichž není uvedena podrobnější specifikace a podklady, z nichž by bylo zřejmé, že údaje v potvrzení uvedené odpovídají skutečnosti. Tyto nedostatky se soudy nesnaží odstranit.

Soudy se tudíž při zjišťování povahy a zejména výše škody neřídí důsledně a mnohdy vůbec základními zásadami trestního řízení uvedenými v ustanovení § 2 odst. 5 tr. ř., ačkoli tyto zásady platí i pro zjišťování okolností důležitých pro rozhodnutí o nároku poškozeného na náhradu škody, což ostatně vyplývá i z ustanovení § 89 odst. 1 písm. e) tr. ř.

3. Nedoceňování významu zjišťování povahy a výše škody způsobené trestným činem již v trestním řízení má svůj odraz i v tom, že soudy nedostatečné využívají instituce předběžného projednávání obžaloby k odstranění vad přípravného řízení v tomto směru. I při existenci podmínek ustanovení § 186 odst. 1 písm. f) a § 188 odst. 1 písm. f) tr. ř. soudy nepostupují podle těchto ustanovení ani v těch případech, kdy dodatečné objasnění okolností důležitých pro rozhodnutí o náhradě škody způsobené trestným činem by nevedlo k nepřiměřeným průtahům trestního stíhání. Často jde současně o okolnosti, které mají zpravidla význam též pro rozhodnutí o vině nebo trestu.

Uvedené nedůslednosti pak vedou k tomu, že soudy odkazují poškozeného s jeho nárokem na náhradu škody způsobené trestným činem na řízení ve věcech občanskoprávních, případně na řízení před jiným příslušným orgánem i v těch případech, kdy by poškozenému při správném postupu mohla být přiznána náhrada škody již v trestním řízení.

4. Soudy nepřispívají vlastní aktivitou k tomu, aby nárok na náhradu škody byl uplatněn řádně a včas. Neplní zpravidla ani povinnost stanovenou jim ustanovením § 184 odst. 2 tr. ř. ačkoli k odkazování poškozených socialistických organizací na řízení ve věcech občanskoprávních dochází často právě proto, že tato organizace nespolupůsobila při zjišťování a vyčíslování škody způsobené trestným činem.

Soudy zůstávají v těchto směrech pasivní i v těch případech, kdy poškozené socialistické organizace projevují lhostejný poměr k vymáhání náhrady škody způsobené trestným činem a nevyužívají v náležitém rozsahu práv poškozených, ač tato povinnost je socialistickým organizacím výslovně

uložena vyhláškou ministerstva financí ze dne 20. prosince 1966 č. 104/1966 Sb. o správě národního majetku.

5. Jen výjimečně dochází k zajištění nároku poškozeného ve smyslu ustanovení § 47 tr. ř. Soudy se sice v trestním řízení správně zaměřují především na prokázání viny, zapomínají však zpravidla na zjišťování, co se stalo s hodnotami, o které byl poškozený pachatelem trestného činu zkrácen na majetku. Nejsou zjišťovány ani majetkové poměry obviněného, zejména v tom směru, zda má majetkové hodnoty, které by bylo možno zajistit na úhradu nároku poškozeného.

6. Poznatky z prověrky také naznačují, že ne vždy soudy zkoumají, zda jsou splněny základní podmínky pro rozhodnutí o náhradě škody, uvedené v ustanovení § 43 odst. 2, 3 tr. ř.

Soudy nezajišťují, aby nárok na náhradu škody byl uplatněn takovou formou, která by nevzbuzovala pochybnosti, zda poškozený náhradu škody požaduje či nikoli. Často také nezkoumají, zda návrh na náhradu škody byl uplatněn osobou oprávněnou k tomu podle příslušných předpisů týkajících se zastoupení poškozeného.

Stále ještě dochází k nesprávným rozhodnutím i o takové majetkové škodě, která není v příčinné souvislosti se skutkem uvedeným v odsuzujícím rozsudku nebo kdy nešlo o škodu způsobenou trestným činem, nýbrž jen o občanskoprávní závazek.

7. Nadále je také podceňován význam přesné formulace rozsudečného výroku o náhradě škody, což pak ztěžuje, případně i znemožňuje jeho vykonavatelnost. Vedle toho, že nejsou v některých případech uváděny přesné adresy bydlišť nebo pobytu poškozených a uvádějí se nedostatečně a nepřesně podmínky splatnosti stanovených splátek, je nesprávně stanovena i doba, do kdy je škůdce povinen nahradit škodu. Soudy si v takových případech neuvědomují, že nestanoví-li zákon něco jiného, platí i pro výrok o náhradě škody, že rozsudek je vykonatelný ihned po právní moci rozsudku.

8. Soudy nedodržují vždy zásadu vyslovenou ve směrnici pléna Nejvyššího soudu Pls 1/62, podle níž – jsou-li ostatní podmínky splněny – soud v trestním řízení je povinen rozhodnout i o takovém návrhu, o kterém by jinak byl příslušný rozhodovat jiný orgán.

Dále soudy chybují v tom směru, že nerespektují zcela postup stanovený v ustanovení § 229 odst. 1, 2 tr. ř., z něhož plyne, že soud jednak musí vždy o včas uplatněném nároku na náhradu škody rozhodnout, jednak nemůže v trestním řízení návrh poškozeného zamítnout, a to ani zčásti. Neodkazují pak poškozené s jejich nárokem na náhradu škody na řízení ve věcech občanskoprávních v případech, kde nejsou dány podmínky pro rozhodnutí o nároku poškozeného podle § 228 odst. 1 tr. ř.

9. Nejslabším článkem činnosti soudů souvisící s rozhodováním o náhradě škody v trestním řízení je odůvodnění příslušné části rozsudku. Uspokojivé odůvodnění v tomto směru je ojedinělou výjimkou. Velmi často se přitom stává, že ve výroku o vině je výše škody jako účinku trestného činu uváděna v korunách přesně, avšak poškozený je se svým nárokem na náhradu škody odkázán na řízení ve věcech občanskoprávních podle § 229 odst. 1 tr. ř. s odůvodněním, že výše škody namohla být přesně zjištěna apod. To svědčí i o nedůsledném přístupu soudů ke zjišťování rozsahu viny a stupně nebezpečnosti činu pro společnost. Ustanovení § 125 tr. ř. v tomto směru není takřka vůbec respektováno, takže výroky o náhradě škody jsou většinou nepřezkoumatelné.

10. Závažné nedostatky se vyskytují také v aplikaci hmotněprávních předpisů, upravujících odpovědnost za škodu, a to jak občanského zákoníku, tak i některých dalších speciálních právních předpisů.

11. Uvedené nedostatky a pochybnosti citelně oslabují funkci a snižují právně politický a

hospodářský význam adhezního řízení. Dosavadní stav úrovně rozhodování soudů v tomto směru svědčí o nepochopení a podceňování významu adhezního řízení nejen ze strany soudů, ale zejména ze strany vyhledávacích a vyšetřovacích orgánů a prokurátorů.

Za účelem odstranění tohoto neuspokojivého stavu je proto nutné podat vedle doplnění dosud platné směrnice pléna Nejvyššího soudu Pls 1/1962 výklad hmotněprávních předpisů upravujících odpovědnost za škodu, jejichž použití přichází v adhezním řízení nejčastěji v úvahu, a všemi orgány soudního dozoru – především krajských soudů (Městského soudu v Praze, vyšších vojenských soudů) a předsedů okresních (obvodních) soudů (náčelníků vojenských obvodových soudů) – výchovným působením zajišťovat dodržování všech procesních i hmotněprávních předpisů s adhezním řízením souvisících.

Vzhledem k tomu, že nedostatky v tomto směru se v ještě širším měřítku vyskytují u orgánů přípravného řízení, nutno stejný postup doporučit i ministru vnitra.

12. Závěry ve směrnici pléna Nejvyššího soudu Pls 1/1962 publikované ve Sbírce rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR pod č. II/1962 až na část IV. týkající se uplatňování nároku na náhradu škody podle zákona č. 71/1958 Sb. a regresních nároků není třeba rušit. Tuto část směrnice bude možno nadále použít pouze v případech, kdy nárok na náhradu škody vznikl před 1. lednem 1966, tj. před účinností zákoníku práce č. 65/1965 Sb. Po doplnění a zpřesnění na základě výsledků tohoto rozboru mají uvedené závěry své zákonné opodstatnění i nadále, jelikož se týkaly ustanovení trestního řádu, která zůstala i po jeho novelizaci podle zákona č. 57/1965 Sb. nedotčena.

III.

V této části usnesení uložilo plénum Nejvyššího soudu presidiu Nejvyššího soudu, presidiím krajských soudů (Městského soudu v Praze, náčelníkům vyšších vojenských soudů) provést potřebná opatření k odstranění zjištěných nedostatků a k dalšímu zdokonalení rozhodovací činnosti soudů.